

Westwallwandelpad Islek

Hartelijk welkom op het Westwallwandelpad Islek.

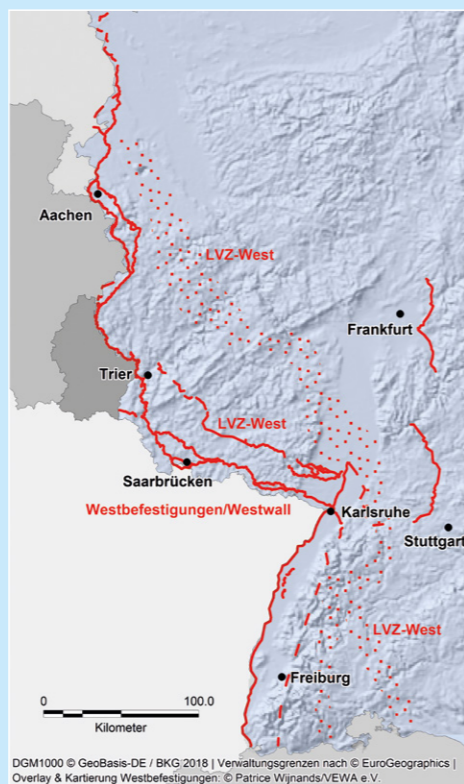
Het wandelpad is verdeeld in twee vleugels, die allebei beginnen vanuit dit vertrekpunt en hier ook weer terugkeren. De oostelijke vleugel heeft 8 stations en is ongeveer 6 km lang met lichte stijgingen. Centraal staat hierbij de Westwall als verdedigingswerk. De westelijke vleugel omvat 7 stations en is ongeveer 5 km lang met gemiddelde stijgingen. Deze gaat ook over natuurbehoud en ruilverkaveling. De eerste stations van beide vleugels zijn te vinden op dit vertrekpunt. De paden zijn in beide richtingen toegankelijk en gemarkeerd, maar we raden aan om bij het wandelen de numerieke volgorde van de stations te volgen.

Wat was de Westwall?

De Westwall, door de geallieerden Siegfriedlinie genoemd, was een **630 km lange militaire verdedigingslinie** langs de westelijke grens van het Duitse Rijk, die tussen 1936 en 1940 door het nationaal-socialistische regime gepland en gebouwd werd. Hij bestond uit meer dan **17.000 betonnen bunkers en enkele honderden kilometers aan tankhindernissen**. In de jaren 1944/1945 vormde de Westwall een reden voor aanzienlijke vertraging in de opmars van de geallieerden, ondanks de verouderde anti-tankverdediging. Medio december 1944 was de Westwall het beginpunt van de **Slag om de Ardennen**, het laatste grote offensief van het Duitse Rijk. Op het drielandpunt van België, Duitsland en Luxemburg kwamen daarbij tot 21 januari 1945 ongeveer 40.000 Amerikaanse en Duitse soldaten om het leven. **De gevechten bij de Westwall hebben ook het misdadige bewind van het naziregime verlengd, dat daardoor een paar maanden langer in alle hevigheid kon woeden.**

Wat was het doel van de Westwall?

Van 1936-1938 diende de Westwall ter beveiliging van de militaire bezetting van het Rijnland, dat onder het Verdrag van Versailles gedemilitariseerd was. Vanaf mei 1938 werden de werkzaamheden aan de Westwall door het naziregime geïntensiveerd om rugdekking te hebben voor de geplande oorlog tegen Tsjecho-Slowakije. In de nazipropaganda werd het verdedigingswerk voor de bevolking gepresenteerd als een 'onoverwinnelijk bolwerk' tegen een dreigende Franse aanval. In werkelijkheid moest de Westwall de rug van het naziregime vrijhouden om de **verovering van 'Lebensraum' en het etnische beleid in Oost-Europa** te kunnen uitvoeren. Na het begin van de Tweede Wereldoorlog diende de Westwall er in eerste instantie toe om Frankrijk en Groot-Brittannië te weerhouden van een aanval, en vervolgens als basis voor de Slag om Frankrijk vanaf 10 mei 1940.

▲ *Tot de westelijke verdedigingslinie, die eerst door de bouwarbeiders en later ook door de nazipropaganda 'Westwall' werd genoemd, behoorden niet alleen de tankhindernissen en bunkers aan de grens met Frankrijk, Luxemburg, België en Nederland. Al voor de bezetting van het Rijnland in 1936 werden de Wetterau-Main-Tauber-stelling en de Neckar-Enz-stelling ten oosten van de Rijn gebouwd. Met het Aken-Saar-Programma werden de steden Aken en Saarbrücken, die tot dan toe voor de Westwall lagen, geïntegreerd door middel van verdedigingslijnen dicht bij de grens. Met de Orscholz-linie ten zuiden van Trier en de Ettlenger-linie ten oosten van Karlsruhe werden barrières gebouwd tegen een opmars naar het noorden. De passages via het Zwarte Woud werden eerst gebouwd als een barrière tegen snel oprukken vanuit het zuiden en dienden daarna als tweede verdedigingslinie. De Luchtverdedigingszone West (LVZ West) was bedoeld als luchtafweer met militair geschut tegen bommenwerpers die het Duitse grondgebied binnendrongen, maar werd deels ook gezien en gebouwd als tweede verdedigingslinie op de grond. De oorspronkelijke planning werd niet volledig gerealiseerd. Met name de grote, ondergronds verbonden en verzorgde verdedigingswerken werden nergens in het westen voltooid.*

Wie heeft de Westwall gebouwd?

Bij de bouw van de Westwall waren civiele bouwbedrijven, de genietroepen (Festungs-Pionierstäbe), de Organisatie Todt, de Rijksarbeidsdienst, het Rijkspostkantoor, de Rijksspoorwegen en andere

nazi-organisaties met **wel 500.000 arbeiders** betrokken. Een groot deel van de arbeiders, afkomstig uit het hele Duitse Rijk, was verplicht mee te werken aan de bouw in het kader van de **'verordening inzake dienstplicht'** uit juni 1938.

Hoeveel heeft de bouw van de Westwall gekost?

De kosten voor de bouw van de Westwall bedroegen ongeveer **3 miljard rijksmark**, wat bijna **een derde van de nationale begroting** van het Duitse Rijk was. Gecorrigeerd voor inflatie zou dat nu ongeveer

▲ *Het Westwall-monument 'Unter den Buchen' (Onder de beuken), dat zich hier bevindt, is een gedenkplaats geworden. Het werd in 2006 gebouwd in een 72-uursactie van de katholieke jeugdbeweging van de parochie Großkampenbergr. Elk jaar wordt hier op de avond van 3 oktober een gebed voor de vrede gehouden, waarbij de rijen drakentanden veranderen in een zee van lichtjes. Daarbij ontmoeten jong en oud elkaar ook om te praten over het leven van vroeger en nu.*

14,5 miljard euro zijn. De Westwall heeft 5% van de jaarlijkse staalproductie, 8% van de houtproductie en 20% van de cementproductie opgeslokt. Ter vergelijking: in plaats van een eenvoudige ondergrondse schuilplaats 'Regelbau 10', waarvan er bijna 3500 werden gebouwd, had je 4 eengezinswoningen met kelder kunnen bouwen. Vanwege de hoge prioriteit van dit verdedigingswerk konden veel openbare en particuliere bouwprojecten niet gerealiseerd worden.

Hoeveel Westwall-complexen waren er in het gebied Großkampenbergr/Leidenborn/Kesfeld?

In totaal werden 115 bunkers (Kesfeld 62; Leidenborn 53) en ongeveer 6 kilometer drakentanden gebouwd.

▲ *De grote, getande betonblokken maakten deel uit van een wegversperring die werd gevormd door stalen liggers in de openingen tussen de tanden te leggen. De versperring blokkeerde de weg van Großkampenbergr naar het huidige beginpunt van het Westwallwandelpad en lag direct op de hier gelegen weg vanuit Kesfeld. Het huis op de achtergrond aan de andere kant van de straat is nog steeds te zien.*

▲ *Amerikaanse marconist onder het plaatsnaambord Großkampenbergr.*

Kaart: Walter Stutterich/Patrice Wijnands
Fotos: Wegversperring – gemeente Großkampenbergr, Zee van lichtjes – Hedi Hau, Großkampenbergr
Foto's: Plaatsnaambord – Ralph Morse-LIFE Collection
Bronnen en literatuur:
- Günther Wagner (vrijwillig verantwoordelijke van het Directoraat-Generaal voor Cultureel Erfgoed (GDKE) voor de Westwall in Rijnland-Palts)
- Bettinger/Büren: 'Der Westwall', Osnabrück 1990
- Manfred Groß: 'Der Westwall zwischen Niederrhein und Schnee-Eifel', Keulen 1982
- Duitse Centrale Bank: 'Kaufkraftäquivalente historischer Beträge in deutschen Währungen', stand januari 2017
- 'Wir bauen des Reiches Sicherheit: Mythos und Realität des Westwalls 1938', Berlin 1992
- Prof. Dr. Wolfgang Benz: 'Die Bedeutung des Westwalls für das nationalsozialistische Regime', Geisenheim 2016

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

STARTBORD

Oostelijke vleugel 'Westwallwandelpad Islek'

De oostelijke vleugel toont de Westwall als verdedigingswerk en behandelt zijn ontstaan en zijn verdwijnen. Als u de linie met drakentanden voor u volgt, bereikt u

Informatiebord Oost 2

Dit geeft uitleg bij de vier rijen drakentanden model 1938, een tankhindernis die echter alleen effectief was tegen tanks tot 20 ton.

U loopt verder langs de drakentanden het dal in tot

Informatiebord Oost 3

Hier gaat het om de verdediging van de drakentanden door een mitrailleursnest op de heuvel, dat er tegenwoordig niet meer is, maar waarvan de positie op de afbeelding is gereconstrueerd.

Verder door het dal loopt het pad naar

Informatiebord Oost 4

Het bunkercomplex wordt hier in de context van de Europese geschiedenis van vestingen geplaatst. Niet alleen de Westwall werd gebouwd in de periode van het interbellum, overal in Europa ontstonden vergelijkbare verdedigingslijnes.

Weer bergop bereikt u de vijf rijen drakentanden model 1939 en in het verloop daarvan

Informatiebord Oost 5

Dit verklaart de redenen voor de constructieve versterking van de drakentanden tegen zwaardere tanks en de reden waarom vóór de drakentanden model 1938 nog een rij drakentanden model 1939 werd gebouwd.

Via drakentanden model 1939 en later de drakentanden model 1938 bereikt u

Informatiebord Oost 6

Hier gaat het om het verdwijnen van de Westwall. U ziet weliswaar de restanten van de drakentanden voor u, maar waar zijn al die bunkers gebleven die ze ooit hebben beschermd?

Iets bergaf gaat het pad verder naar

Informatiebord Oost 7

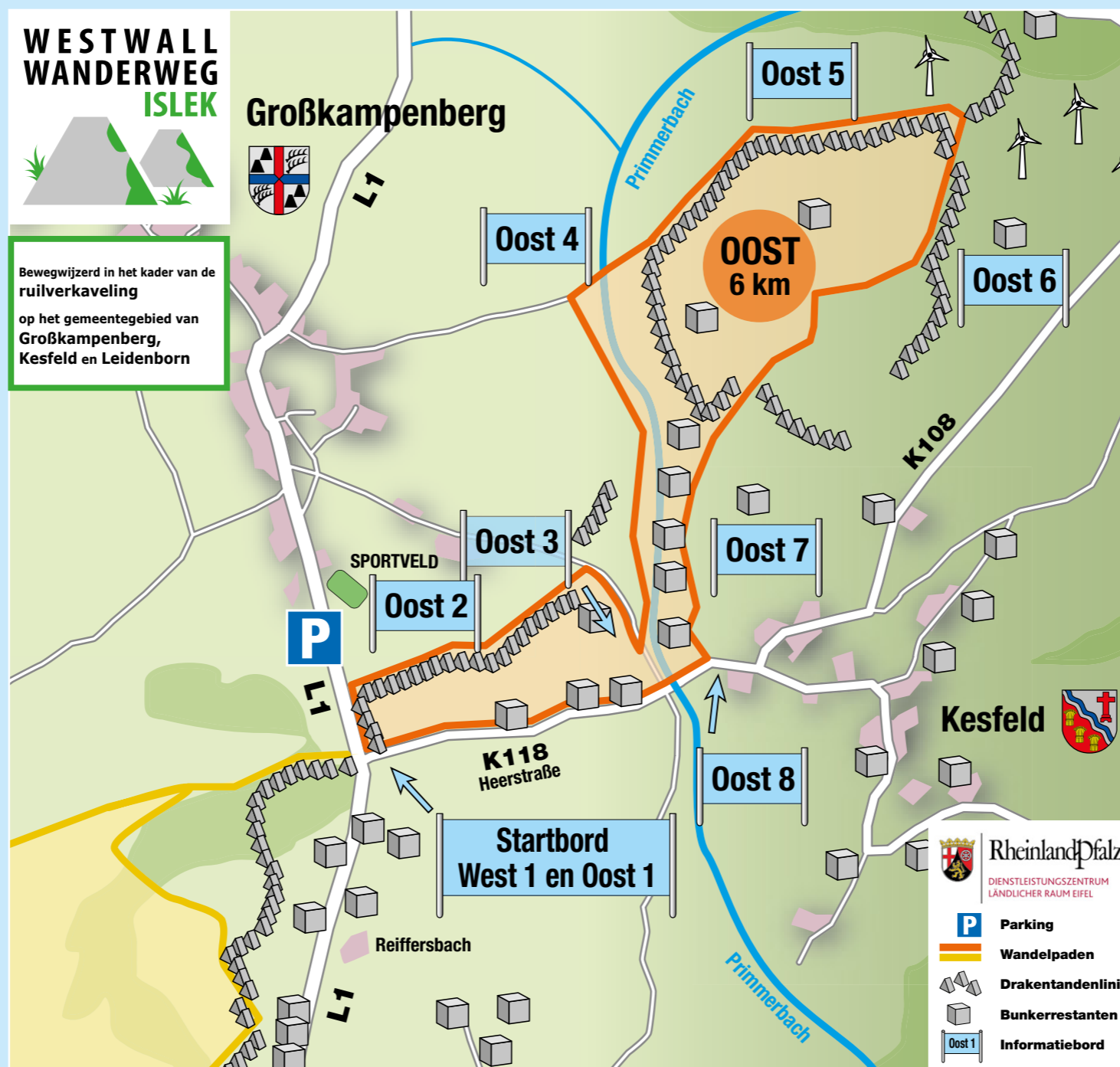
In het zicht van waar u nu staat lag in de bouwperiode van de Westwall een kamp van de Reichsarbeitsdienst, een organisatie die in 1934 werd opgericht voor werkverschaffing. Welke taken had de Reichsarbeitsdienst bij de bouw van de Westwall in het Derde Rijk?

Bergaf richting de plaats Kesfeld komt u bij

Informatiebord Oost 8

De nazipropaganda verklaarde de Westwall in augustus 1939 zowel met de film 'Der Westwall' als met boek- en krantenpublicaties tot de garantie voor vrede, terwijl het naziregime tegelijkertijd de oorlog in het oosten voorbereidde. Wat was het doel van deze propaganda?

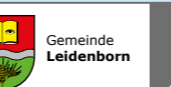
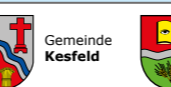
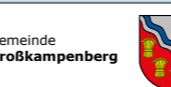
Via de weg kunt u teruglopen naar dit startbord.

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

Startbord OOST 1

Touristinformation Arzfeld
Luxemburger Straße 4
54687 Arzfeld
www.islek.info

Tankhindernissen bij de Westwall

De Westwall bestond niet alleen uit bunkers, maar ook uit **diverse versperringen en hindernissen**. Deze hadden als taak, te voorkomen dat vijandige soldaten en tanks het terrein voor de bunker zouden binnendringen.

Als infanteriehindernis werd bij de Westwall voornamelijk **prikkeldraad** gebruikt (ca. 2.200 km hindernissen). De meest simpele bescherming tegen tanks was **gebruik te maken van tankveilig terrein**, zoals bossen, rivieren, moerassen en steile rotswanden. Op vlak terrein kon men **met water gevulde grachten tegen rollend materieel** (antitankgrachten) aanleggen. Voor heuvelachtig gebied zoals de Eifel ontwikkelden de militaire ingenieurs andere kunstmatige hindernissen. De **stijgende palenhindernis** (kunstmatig bos) bestond uit vijf rijen van ca. 40 cm dikke palen van stamhout, die in de grond werden geheid. De **antitankmuur** zag eruit als een 3 m hoge muur die een helling stut en de zogenaamde **Hemmkurvenhindernis** bestond uit gebogen stalen rails, maar was erg duur. **Versperringen met slagbomen, kabels en dwarsbalken** sloten de openingen tussen de hindernissen af.

Drakentanden van gewapend beton 'model 1938'

Ter vervanging van de palenhindernis werden op 2 juni 1938 de **drakentanden van gewapend beton 'model 1938'** geïntroduceerd. Anders dan het waardevolle stamhout was beton in grote hoe-

veelheden beschikbaar. De onderaardse balken waar de drakentanden op stonden, werden met twee lengtebalken verbonden tot een net. Vóór en in de tankhindernis werd prikkeldraad gelegd om pioniers met explosieven op afstand te houden. Waar de grond te drassig was voor de zware drakentanden, bleef men houten palenhindernissen gebruiken, zo ook ten oosten van Großkampenberg. In 1940 lag er **265 km aan diverse tankhindernissen** bij de Westwall.

Drakentanden, Toblerone

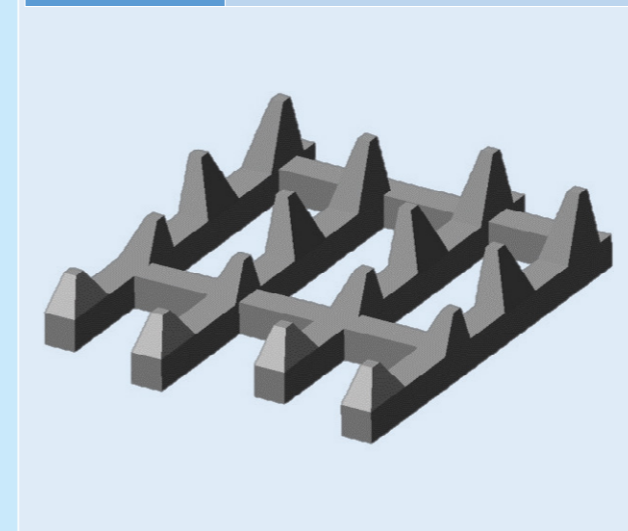
De linie met drakentanden is al van verre zichtbaar en **bepaalt het uiterlijk van de Westwall tot aan de huidige tijd**. De piramidevormige betonnen obstakels prikkelden de fantasie, zowel van burgers als van soldaten. In de loop van de oorlog kregen ze **allerlei namen**. In Duitsland zijn ze bekend geworden onder de naam 'Höckerlinie' (bultenlinie). In veel andere landen noemt men ze vaak **'drakentanden' (Eng.: dragon teeth)**. Deze beeldspraak stamt uit het jaar 1944, toen de geallieerden door de Westwall heen braken. In Zwitserland, waar ook van deze betonnen obstakels werden gebouwd, lees je vaak het begrip **'Toblerone'**, zoals de chocolade die er zo op lijkt.

Militair effect

In 1944 woog de standaard tank **Sherman** van het Amerikaanse leger ruim 30 t. Daarnaast waren de troepen van de VS

uitgerust met **gepantserde bulldozers**. Het 'model 1938' was voor deze tanks te licht gebouwd. Zonder tankafweer kon een bulldozer er gewoon aarde overheen scheppen. De zwakte van 'model 1938' hadden de verantwoordelijken voor het plannen van de Westwall al voor de oorlog ingezien. Daarom hadden ze een sterker obstakel ontworpen, te weten **'model 1939'**, dat ook deel uitmaakt van dit Westwallpad.

Drakentanden model 1938	
Rijen	Vier
Opbouw	Lineair raster
Beveiliging tegen tanks	Tot 20 ton
Kosten	Niet bekend
Hoogte van de tanden	Rij 1: 40cm Rij 2: 60cm Rij 3: 80cm Rij 4: 1,0m

▲ Boven- en ondergrondse deel van de drakentanden van gewapend beton, model 1938.

3D-model: Patrice Wijnand/Vewa e.V. (CC-BY-SA 3.0)
Literatuur: Bettinger/Büren: 'Der Westwall', Osnabrück 1990

Het 'standaard ontwerp'

Vanaf 1937 werd volgens het principe van het 'standaard ontwerp', de zogenaamde 'Regelbau', aan de Westwall gebouwd. De militaire ingenieurs ontwikkelden **gestandaardiseerde bunkertypes** voor de verschillende **toepassingen** en **taken**. Deze werden door de genietroepen in het terrein optimaal gepositioneerd voor hun specifieke doel (bijv. een observatiepost op een heuvel). Door het gebruik van standaard bouwtekeningen en stalen prefab-onderdelen (bijv. gepantserde deuren, pantserplaten, ventilatieroosters) **verliepen de bouwwerkzaamheden aanzienlijk sneller**, ook als de bunkers op die manier **niet altijd perfect** konden worden aangepast aan de lokale omstandigheden. De **genietroepen veranderden standaard ontwerpen ook op eigen houtje om ze aan het terrein aan te passen** (bijv. extra stutmuren voor hellingen).

De MG-bunker 'Regelbau 1'

De meeste Westwallbunkers waren pure **schuilplaatsen** die de soldaten bescherming boden tegen artillerievuur. Vechten moesten ze vanuit de naast de bunkers gelegen loopgraven. De **MG-bunker** maakte het mogelijk, tankhindernissen (drakentanden) en infanterie (prikeldraadversperringen, tegenwoordig verdwenen) onder gepantserde dekking met een **machinegeweer (MG)** onder vuur te nemen, om aanvallen door infanterie of opblazen van de versperringen door pioniers te voorkomen. Er werd **enfilerend vuur** afgegeven, dus in lengterichting van de hindernis om een zo groot mogelijk deel van de hindernis onder vuur te kunnen nemen en om niet **frontaal** door artillerie, een tank of een antitankkanon in het schietgat getroffen te worden. De MG-bunker langs de straat was een **Regelbau 1**, uitgerust met een modern **MG 34** of het oudere **MG 08** achter een stalen, 10 cm dikke plaat met een schootsveld van 65 graden. De gevechts-

▲ Regelbau 1 met pantserplaat bij Koerprich in Saarland.

▲ Fotomontage van Regelbau 1 naast de straat naar Kesfeld

ruimte was tevens de woonruimte voor maximaal 6 soldaten. De bunker was met **gassluis en beveiligde ventilatie** veilig voor gas. Hij had een **schietgat ter verdediging van de ingang** met geweer, pistoolmitrailleur of pistool, en een nooduitgang die van buiten niet zichtbaar was. Zoals alle bunkers van de Westwall was hij aangesloten op het **ondergrondse vestingskabelnetwerk** en had dus een telefoonverbinding. Grondwerkzaamheden en camouflage van de uiteindelijke bunker werden uitgevoerd

door de **Reichsarbeitsdienst (RAD)**. De bouw van de bunker, waar de RAD niet toe in staat werd geacht, was in handen van de **Organisation Todt (OT)** met steun van civiele bouwbedrijven en werd uitgevoerd in gewapend beton met ingegoten gepantserde componenten. De OT, genoemd naar het hoofd ervan, Dr. Fritz Todt, werd eerst ingezet bij de bouw

van een **weg door de Hunsrück en van de Duitse snelwegen**. Op 9 juni 1938 kreeg de OT van Hitler opdracht om de Westwall te bouwen, aangezien de daarvoor feitelijk militair verantwoordelijke genietroepen de door Hitler voor 1 oktober 1938 geëiste **10.000 schuilplaatsen en 1800 MG-bunkers** niet binnen vier maanden konden realiseren. De OT kon dit weliswaar ook niet, maar mobiliseerde **een groot aantal arbeiders** die op basis van de door Hermann Göring op 22 juni 1938 uitgevaardigde 'verordening ter garantie van de werkkraftbehoefte voor taken van bijzonder staatsbelang' als een soort **dienstplichtigen** tewerk werden gesteld aan de Westwall. In totaal werkten er **maar liefst 500.000 mensen** aan de Westwall.

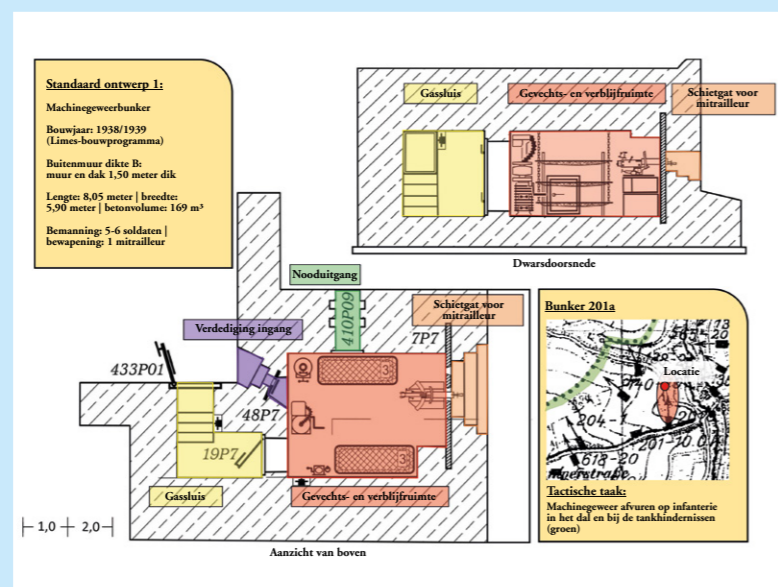
Militair effect

Voor de soldaten in de bunker leek 10 cm staal een indrukwekkende bescherming, en in het geval van **gepantserd staal** zou het dat in 1944 ook zijn geweest. Het zachte **gewalste staal** van de pantserplaat 7P7 werd echter door het 76mm-antitankkanon van het Amerikaanse leger en het 76mm-kanon van de Sherman-tanks gewoon doorboord en vormde een **bedrieglijke bescherming!**

▲ Bedrieglijke bescherming! Deze pantserplaat werd gewoon doorboord door drie 76mm-granaten.

Tekening standaard ontwerp: Enrico Kanis
Foto standaard ontwerp 1: Enrico Kanis
Foto Kesfeld: Martin Lang
Foto pantserplaat: Werner Schmachtenberg

▲ Plattegrond en vooraanzicht van standaard ontwerp 'Regelbau 1' met functiebereiken in verschillende kleuren.

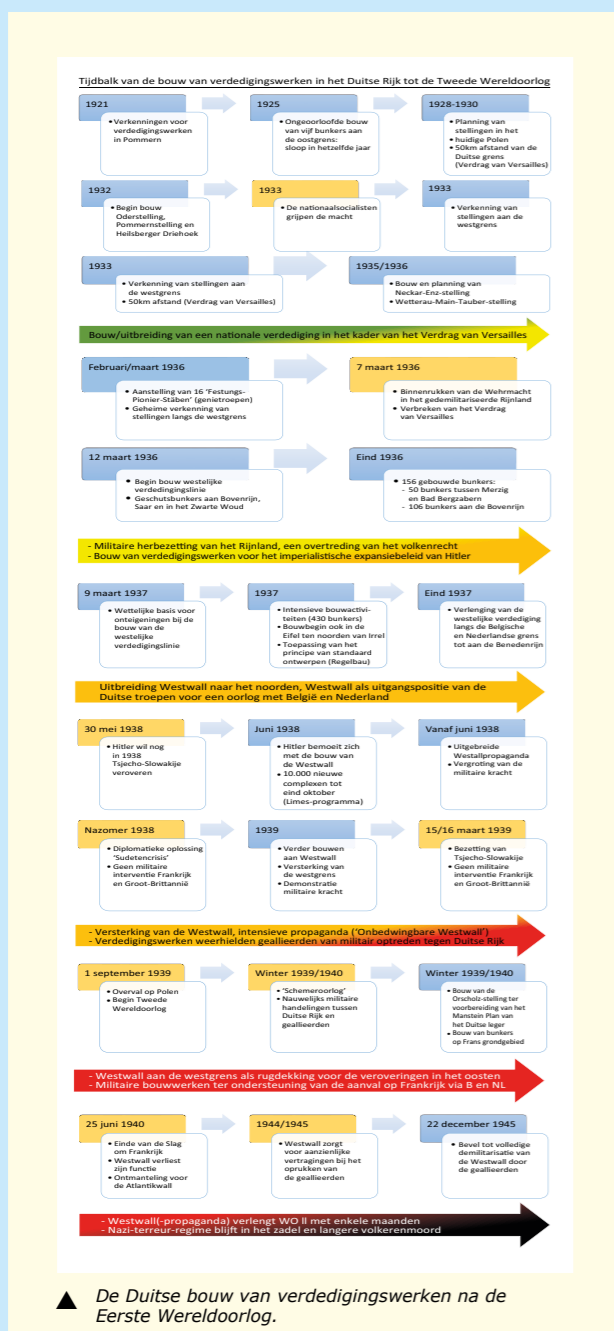
WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

00ST 3
Informatiebord

Verdedigingsbouwkundige en militaire aspecten

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

In de Europese verdedigingsbouw betekende de Eerste Wereldoorlog een paradigmaverschuiving. Voor de Eerste Wereldoorlog werden er met name in Frankrijk, het Duitse keizerrijk en België **verdedigingsringen** rond belangrijke steden zoals Verdun, Metz en Luik gebouwd. Deze moesten aanvallers de weg versperren en de steden en eigen manschappen beschermen. **Lineaire verdedigingssystemen** beschermden een **politieke buitengrens** zoals de **Romeinse limes** en de **Chinese Muur** of een

heel gebied tegen rooftochten zoals de **landwieren in de middeleeuwen**. De ervaringen met de stellingenoorlog in de Eerste Wereldoorlog leidden tot een **renaissance van lineaire verdedigingswerken**, te beginnen in

Frankrijk.

Daar was men na het analyseren van de Eerste Wereldoorlog tot de conclusie gekomen dat de **verdedigingswerken rond Verdun** een belangrijke rol hadden gespeeld bij de nederlaag van het Duitse Rijk. Frankrijk begon daarom eind jaren 1920 met de planning en bouw van een nieuwe verdedigingslinie langs de grens met Duitsland en Luxemburg, die later werd verlengd tot het Kanaal en de Middellandse Zee: **de Maginotlinie**.

Ook in België, Polen, Finland, Nederland en Tjecho-Slowakije werden tot eind jaren 1930 langs de grenzen met Duitsland, Oostenrijk en de Sovjet-Unie verdedigingswerken gebouwd. De grootste dichtheid aan verdedigingswerken werd aan beide kanten van de Duitse westelijke grens bereikt.

Een heel continent werd binnen tien jaar bezaaid met bunkercomplexen (**de Verbunkering' van Europa**). In de Tweede Wereldoorlog werden er nog meer verdedigingslijnen gebouwd, met name de Atlantikwall als kustverdediging van de Spaanse grens tot het noorden van Noorwegen. Thans ligt menige verdedigingslinie in het land, waartegen deze ooit werd gebouwd, zoals de vroegere Duitse oostelijke linie, die nu in Polen ligt.

Duitsland

Het **Verdrag van Versailles** uit 1919 had grote invloed op de economie en politiek in de Weimarrepubliek. De vaststelling dat **alleen het Duitse Rijk schuldig was aan het uitbreken van de oorlog** bracht negatieve territoriale en financiële gevolgen voor het Duitse Rijk met zich

mee. Ook het leger moest gevoelige klappen incasseren. Alle **verdedigingswerken** ten westen en in een 50 km brede strook ten oosten van de Rijn moesten **militair onbruikbaar worden gemaakt**. De bouw van nieuwe vestingen en het stationeren van troepen in deze **gedemilitariseerde zone** waren verboden. De Intergeallieerde Militaire Controlecommissie (IMCC) zag toe op de naleving hiervan. Van een vreedzame toenadering tussen de volkeren was tussen de wereldoorlogen weinig te merken. **De politieke situatie bleef instabiel**. De eerste bunkerlijnen werden al tijdens de Weimarrepubliek in het oosten tegen Polen gebouwd. Het Derde Rijk bouwde enorme verdedigingswerken, eerst in het oosten en na de bezetting van het Rijnland, die op zich al een overtreding van de bepalingen van het Verdrag van Versailles vormde, ook in het westen.

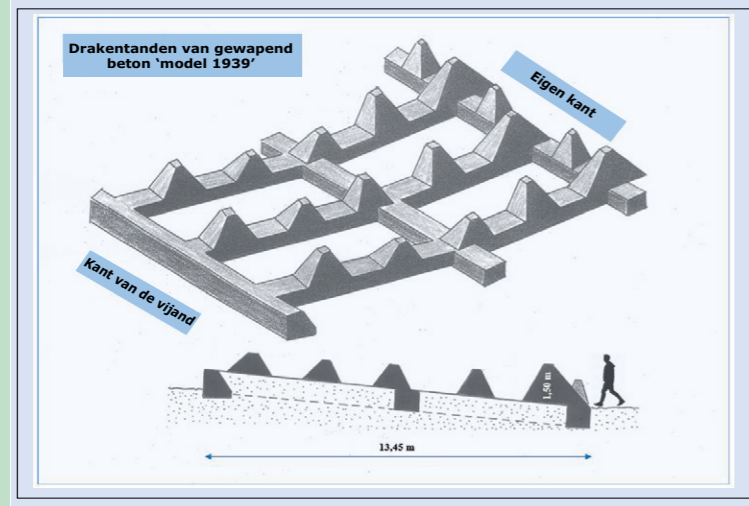
▲ Het huidige Europa en zijn bunkerrestanten.

Bron:
Tijdbalk Martin Lang
Kaart:
Werner Konold: 'Militärische Schichten der Kulturlandschaft', Freiburg 2014, p. 30, gewijzigd volgens Rohde/Wegener: 'Vom Denkmalwert des Unerfreulichen', Rheinland 1997, p. 33
Literatuur:
Vgl. Ingo Eberle: 'Territorialfestungen in Europa im Überblick unter Berücksichtigung ihrer gegenwärtigen touristischen Situation', in: Eberle/Reichert: 'Beiträge zur angewandten Festungsforschung – deel 1. Der Westwall – Erhaltung, gesellschaftliche Akzeptanz und touristische Nutzung eines schweren Erbes für die Zukunft' Trier 2006, p. 1-32

Drakentanden van gewapend beton 'model 1939'

Drakentanden model 1939	
Rijen	Vijf
Opbouw	Raster vanaf rij 4 en 5 is 15° gebogen
Beveiliging tegen tanks	Tot 36 ton
Kosten	100.000 Reichsmark per kilometer
Hoogte van de tanden	Rij 1: 80cm Rij 2: 80cm Rij 3: 90cm Rij 4: 1,0m Rij 5: afgewisseld 1,0m en 1,5m

▲ De drakentanden van gewapend beton 'model 1939'

In de herfst van 1938 werd met het Verdrag van München een militaire confrontatie met Tsjecho-Slowakije op diplomatieke wijze voorkomen door afstaan van de Sudeten-Duitse gebieden aan het Duitse Rijk. De Westwall had in de ogen van de Duitse machthebbers zijn eerste 'propagandistische vuurproef' doorstaan, omdat hij er in München toe had bijgedragen dat Frankrijk en Groot-Brittannië nauwelijks tegensputterden. Als reactie daarop keken de Duitsers hoe ver ze konden gaan met de bouw van de verdedigingswerken in het westen. De snelle ontwikkelingen in de tanktechniek eind jaren 1930 en het daarmee gepaard gaande grotere gewicht van de militaire voertuigen maakte een versterking van de hindernissen noodzakelijk. Vanaf 19 januari 1939, met het 'Eerste uitbreidingsbevel', werd de bouw van de drakentanden 'model 1938' verboden. Deze werden vervangen door het verbeterde 'model 1939'.

Drakentandversperringen in het gebied Großkampen-berg/ Kesfeld

Bunkers en drakentandlijnes in de regio's Großkampenberg en Kesfeld ontstonden **voornamelijk in 1938**. De bouw van bunkers en hindernissen verliep daarbij **parallel**. Veranderingen achteraf aan het verloop van de stellingen betekenden dus **extra inspanningen**. Het **hoger gelegen terrein ten noorden van Kesfeld** moest in de Westwall geïntegreerd worden om het bosvrije oppervlak ten oosten van Großkampenberg van daaruit onder vuur te kunnen nemen. De actieradius van de militaire bouwwerken achter de oude linie met drakentanden was namelijk beperkt door het bosperceel op het hogere terrein.

Daarom bouwde men **drie bunkers** die nu echter vóór de tankveilige drakentanden lagen. In 1939 werd daarom besloten om ook het hoger gelegen terrein tankveilig te maken met de drakentanden van gewapend beton 'model 1939'. De nieuwe linie loopt in een **hoek van 90°** weg van de oude drakentandenlinie (model 1938). De resterende 'overgangsgebieden' zijn in **deze vorm uniek**.

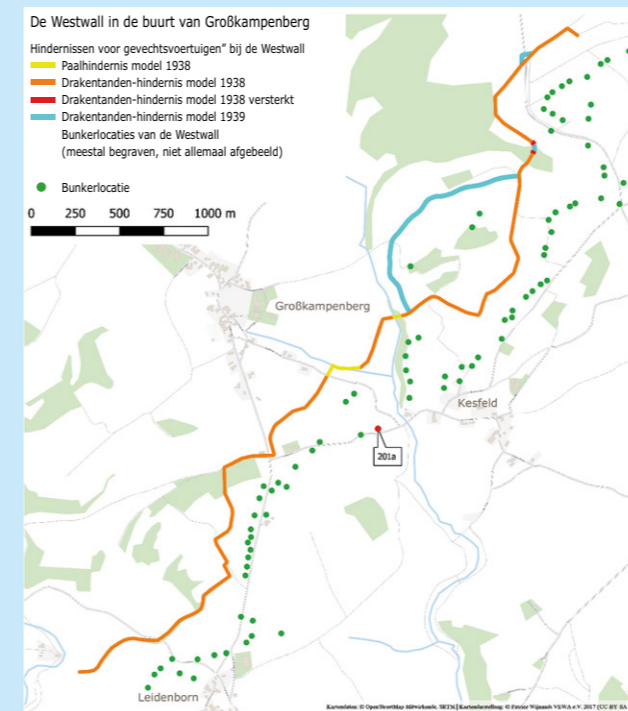
Militair effect

De hindernis model 1939 was uiterst robuust, ze kon zelfs de **zware Duitse Tiger-tanks** tegenhouden zoals later uit tests bleek. Nieuw in vergelijking met model 1938 was behalve de **vijfde rij drakentanden een derde versperring in de lengte**, die aan de kant van de vijand **als vrijstaande muur** werd gebouwd en ervoor zorgde dat een aanvallende tank bij het rijden tegen de hindernis niet meer ero-

OOGGETUIGEN

Nikolaus Hoffman uit Kesfeld herinnert zich: *"De drakentanden waren een bron van ergernis voor de boeren. Ze werden gewoon over veldwegen gebouwd en er was ook geen inspraak mogelijk. Om op de velden te komen, moesten de boeren helemaal buitenom tot een van de passages rijden."*

verheen kon, maar zijn kwetsbare onderkant blootlegde. De tankhindernis stond of viel echter met zijn verdediging. Ze kon in 1944 de Sherman-tanks van het Amerikaanse leger weliswaar tegenhouden, maar het antitankgeschut van de Westwall was nog afgestemd op de tanks uit 1939 en had in 1944 dus nagenoeg geen uitwerking. En moderner geschut was vaak te groot voor de oude bunkers.

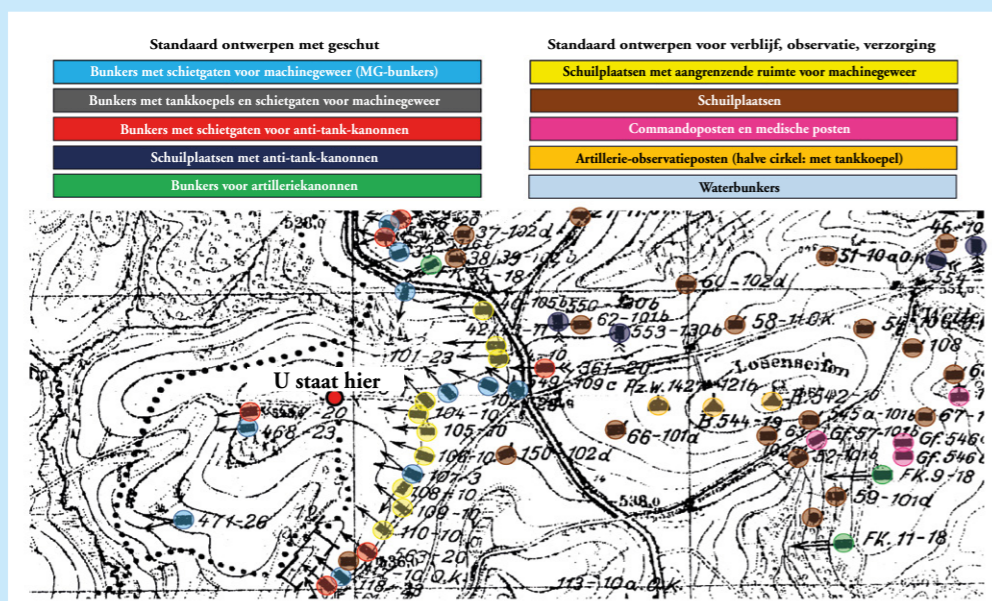

▲ De hindernissen en de bunkers die hen verdedigden.

Kaart: Patrice Wijnand/Vewa e.V. (CC-BY-SA 3.0)
3D-afbeelding: DLR-Eifel
Literatuur: Bettinger/Büren: 'Der Westwall', Osnabrück 1990

De verdwenen Westwall

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

▲ Dichtheid en diversiteit van de bunkers en hoe diep ze in het achterliggende landschap lagen.

Er zijn diverse linies met drakentanden die dit pad begeleiden, maar **waar zijn al die bunkers** die deze linies moesten verdedigen? Ze werden in meerdere fasen vernietigd en uit het landschap gewist. Er zijn er maar een paar intact gebleven. In het bos zijn ze vaak nog als **opgeblazen ruïnes** aan te treffen. Op onbebouwd gemeentegedebied zijn ze ofwel volledig verwijderd of nog als platte heuvels of boomgroep in het open landschap te herkennen.

De vernietiging door de gevechten in 1944/45

De eerste vernietigingen vonden al plaats tijdens de gevechten aan de Westwall in 1944/45. Om heroveringen te vermijden, werden **bunkers door de Amerikaanse pioniers opgeblazen**, voor zover ze niet al bij hun verovering waren vernield of voor eigen doeleinden werden gebruikt.

Directief nr. 22

Met **directief nr. 22 van de geallieerde controleraad van 6 december 1945** werd verordend om binnen

OOGGETUIGEN

Nikolaus Hoffman uit Kesfeld herinnert zich:
“Het duurde helemaal niet lang tot men na de oorlog begon met het oplazen van de bunkers. Ook wij hadden er een vlak achter ons huis. Op een dag moesten we het huis uit omdat de bunker opgeblazen ging worden. We hadden in de maanden daarvoor veel dingen weergerepareerd en opgeruimd. Na het opblazen lag het overal weer vol met beton.”

werken die op de strategisch belangrijke punten liggen, volledig worden vernietigd. [...]

Nadat op grond van het Verdrag van Versailles de verdedigingswerken in het westen tot 50 km oostelijk van de Rijn waren vernietigd, dienden nu alle verdedigingswerken in Duitsland, ook **de tegen de bepalingen van het Verdrag van Versailles indruisende Westwall**, te worden vernietigd, teneinde een volgende van Duitsland uitgaande oorlog te voorkomen. Daartoe werden de nog niet vernielde militaire bouwwerken opgeblazen, wat bij bunkers in de buurt van gemeentes ook tot **schade aan gebouwen** leidde. Om **grondstoffen te winnen** werd het staal uit de bunkers hergebruikt. De puinhopen van opgeblazen bunkers hinderden de land- en bosbouw, bunkers in bewoonde gebieden hinderden de bouw van wegen en gebouwen. Bovendien vormden de bunkers, of ze nou opgeblazen of nog intact waren, potentiële bronnen van gevaar.

Het Duitse Instituut voor Onroerend Goed

Nadat de **Duitse federale rechtbank** aan de hand van een kwestie uit Rijnland-Palts in 1956 had geoordeeld dat de bouwkundige overblijfselen van de Westwall toebehoren aan de Bondsrepubliek Duitsland, als rechtsopvolger van het Duitse Rijk, en niet aan de desbetreffende grondstukeigenaren, moest de federale regering ook de veiligheid of het opruimen van de bouwwerken op zich nemen. Het Duitse Instituut voor Onroerend Goed, de **Bundesanstalt für Immobilienaufgaben (BImA)** verwijderde in de daaropvolgende decennia talloze bunkers en bunkerruïnes door het beton te vermalen en

vijf jaar alle verdedigingswerken in Duitsland te vernietigen.

1.) Een volledige ontmijning [dient] plaats te vinden en alle verdedigingswerken, ondergrondse bouwwerken, militaire faciliteiten [dienen] vernietigd te worden. De werkzaamheden moeten zodanig gepland en uitgevoerd worden, dat de cohesie van het Duitse verdedigingssysteem binnen de kortste keren wordt gebroken; het is met name noodzakelijk dat de verdedigings-

ter plaatse te begraven. Dit was aanvankelijk nog erg duur en werd pas goedkoper in de jaren 1960. Tussen 1957 en 1967 werden in Rijnland-Palts zo'n 1200 bunkers, 8 kilometer drakentanden en 73 tunnels verwijderd, wat omgerekend 29,5 miljoen euro kostte. Daarmee verdwenen niet alleen de **ongewenste nazi-betonblokken** uit het landschap, maar ging er ook geen gevaar meer van uit. De platte heuvels of boomgroepen in het landschap zijn voor het getrainde oog echter nog steeds zichtbaar en markeren de plekken waar vroeger een bunker stond.

De Westwall onder monumentenzorg

Op 1 oktober 2014 heeft de deelstaat Rijnland-Palts de Westwall van de federale regering overgenomen, de resten ervan vallen thans **als landschappelijk monument volledig onder monumentenzorg**. De stichting **'Grüner Wall im Westen - Mahmal ehemaliger Westwall'** werd opgericht die zich om milieubescherming en verkeersveiligheid bekommert. Informatie over de geschiedenis van de Westwall is verkrijgbaar bij de Landeszentrale Politische Bildung Rheinland-Pfalz.

▲ Heuvels en boomgroepen als markering van voormalige Westwallbunkers. Vergelijk de kaart en de afbeelding en kijk zelf naar het oosten!

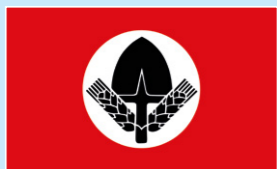
▲ Een opgeblazen bunker in het bos Hürtgenwald.

Foto's: Werner Schmachtenberg
 Bron bij de kaart met bunkercomplexen:
 Duits Federaal Archief kaart 932-9
 Literatuur: Werner Schmachtenberg:
 'Der Westwall in Rheinland-Pfalz', deel 1, Mainz 2018
 Altena/Mewes: 'Zum Umgang mit den Westwallanlagen', Trier 2014

Informatiebord OOST 6

Kamp van de Reichsarbeitsdienst in Kesfeld

Ontstaan van de Reichsarbeitsdienst (RAD)

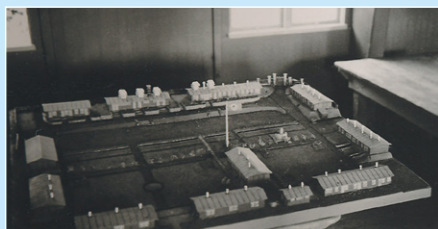
▲ Vlag van de Reichsarbeitsdienst

In 1931 werd de Vrijwillige Arbeidsdienst, de **Freiwillige Arbeitsdienst (FAD)** onder regie van het federale arbeidsbureau opgericht. Hij was bedoeld om de hoge werkloosheid als gevolg van de wereldwijde economische crisis

van de jaren 1930 te verlichten en moest in nationale zin bijdragen aan de 'lichamelijke tuchtiging' en 'staatsburgerlijke opvoeding'. De FAD had **weinig te maken met vrijwilligheid**. Voor het ontvangen van een uitkering moesten maatschappelijke tegenprestaties geleverd worden. Daarom bracht weigeren van de arbeidsdienst **aanzienlijke financiële consequenties** met zich mee. In 1933 werd de FAD aangepast en kreeg een **paramilitaire structuur**. Op 26 juni 1935 werd de algemene dienstplicht voor mannen tussen 18 en 25 jaar ingevoerd en de FAD kreeg een andere naam: **Reichsarbeitsdienst (RAD)**. Een voorselectie vond plaats **op basis van ras**. Personen van 'niet-arische oorsprong' dienden te worden uitgesloten van de dienst. Voor hun zware werk kregen de verplichte personen allemaal hetzelfde loon, en wel 21 Reichsmark per week, wat ongeveer overeenkwam met het loon van een ongeschoolde arbeider. Uitbetaald werd daarvan echter **slechts 50 Reichspfennig per dag**. Het verschil werd ingehouden voor onderdak, maaltijden, kleding en verzekering.

Functie van de Reichsarbeitsdienst

De Reichsarbeitsdienst had in het Derde Rijk drie hoofdfuncties:

▲ Een model van het RAD-kamp.

▲ Samen sporten op de appelplaats.

▲ De ingang van het kamp, links ervan de kantine.

▲ Op het appel verschenen op 1 mei 1941, de 'Dag van de nationale arbeid'!

1. **Disciplineren van de jeugd** door paramilitaire drill ('Soldaat van de Arbeid')
2. **Bevorderen van de volksgemeenschap** door gelijke behandeling (dienst voor alle sociale klassen)
3. **Op zich nemen van hand- en spandiensten** voor de Wehrmacht (vanaf 1938)

Zo gezien was de RAD eerder een **onderdeel van het nationaalsocialistische opvoedingssysteem**, want de productiviteit van RAD-mannen lag maar half zo hoog als die van arbeiders in een particulier bedrijf. Studeren kon alleen diegene die zijn arbeidsdienst had geleverd. De RAD had ook **invloed op de werkloosheidscijfers**, want wie onder de RAD viel, werd niet meer geregistreerd als werkloos.

Inzet van de Reichsarbeitsdienst

Hoofdfunctie van de Reichsarbeitsdienst waren in eerste instantie cultiveringswerkzaamheden, oftewel het **in cultuur brengen van 'Duitse bodem'**. Vanaf 1938 werd de opvoedkundige taak van de RAD minder belangrijk en de Arbeitsdienst ontwikkelde zich aan de Westwall tot 'Grondverzet van de Wehrmacht'. De RAD werd niet in staat geacht bunkers te bouwen. Hij werd ingezet voor **grondverzet** (uitgraven van de bouwputten, wegenbouw, voorbereiden van de bouwplaatsen) en **camouflagewerkzaamheden**. In de loop van de Tweede Wereldoorlog verloor de RAD aan betekenis en ging grotendeels op in de Wehrmacht. Uiterlijk vanaf 1944 werden ook **dwangarbeiders** opgenomen in de RAD, waar ze gedwongen werden te werken in fabrieken, in de landbouw en in 1944 ook om loopgraven en antitankgrachten te bouwen bij de Westwall.

Het RAD-kamp Kesfeld

Het RAD-kamp 'Hans von Volkmann' bij Kesfeld was een van de honderden barakkampen in het gebied van de Westwall. Zijn geschiedenis begon in 1933 als een **FAD-kamp in Bleialf**. Historische bronnen van tussen 1933 en de bouw van de Westwall zijn nauwelijks te vinden. Waarschijnlijk werd het in **oktober 1938** in het kader van het Limes-bouwprogramma van de Westwall door de **RAD-afdeling 7/242** naar de bouwplaatsen in **Kesfeld** verplaatst. Deze RAD-afdeling behoorde tot de 'Arbeitsgau XIV Moselland

▲ Locatie van het (verdwenen) RAD-kamp in het huidige landschap.

(Mittelrhein)', een van de 32 zogenaamde Arbeitsgauen, arbeidsdistricten, in het Duitse Rijk. Op het ongeveer **1,5 hectare** grote terrein aan de rand van het dorp stonden in totaal **11 houten barakken**. In het midden van het kamp lag een grote **appelplaats met een vlaggenmast**. In het RAD-kamp waren **ongeveer 150 arbeiders** (meer dan de bevolking van Kesfeld) en ander personeel gehuisvest. Na afloop van de bouwwerkzaamheden werden de RAD-arbeiders voornamelijk ingezet om de **bunkers te camoufleren**. Tijdens de oorlog van 1939/40 bouwden ze **prikkeldraadversperringen en loopgraven**. In het begin kwamen de arbeiders uit heel Duitsland. Na de bezetting van Luxemburg en Frankrijk werden ook veel mensen uit die landen gedwongen ingelijfd bij de Reichsarbeitsdienst: "Na de oorlog in het westen waren hier veel Luxemburgers, ook mensen uit Lotharingen. Voor de rest kwamen de arbeiders uit het hele Rijk, vooral uit de steden", aldus ooggetuige Hoffmann. "Na de oorlog werden de houten barakken gebruikt als noodonderkomens, door families wier boerderijen waren vernietigd – en later werden ze allemaal afgebroken."

OOGGETUIGEN

Nikolaus Hoffman uit Kesfeld herinnert zich:

"Er werd dag en nacht gebouwd aan de Westwall. Achter ons huis legde de RAD een pad aan van de verblijfsbunker naar de ziekenboeg. En ook bij de artilleriebunker heeft de RAD geholpen. Voedsel en brandstof werden van het station van Üttfeld naar het kamp getransporteerd. In de winter, wanneer de vrachtwagens niet bij het lager gelegen station konden komen, reden we met onze grote paardenslee naar het station. We hadden altijd 3-6 arbeiders van het kamp bij ons om ons te helpen. Mijn vader kreeg de slee hiervoor betaald door de RAD, omdat we sterke paarden hadden en mijn vader bekend was in het dorp."

Vlag: vrij van auteursrechten
Historische foto's: Adolf Winkler/Bitburg
Landschapsfoto: Werner Schmachtenberg
Literatuur:

- Prof. Dr. Manfred Weißbecker: 'Das Reichsarbeitsdienstgesetz vom 26. Juni 1935 und seine lange Vorgeschichte', Jena 2010
- Kiran Klaus Patel: 'Soldaten der Arbeit. Arbeitsdienste in Deutschland und den USA 1933-1945', Göttingen 2003
- Bernhard Kramer: 'Der Krieg in der Schneifel', Sellerich 1996

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

7
Informatiebord OOST

De Westwall in de propaganda

De geheime operatie 'West-verdediging' ('Westbefestigung') groeide op 12 september 1938 door de toespraak van Adolf Hitler tijdens het partijcongres van de NSDAP in Neurenberg uit tot de 'Westwall' van de propaganda, waarbij de term 'Westwall' afkomstig was van de arbeiders die eraan hadden gewerkt. **Hitler sprak over het "meest gigantische verdedigingswerk aller tijden"** en verklaarde: **"Ik heb deze grootste inspanning aller tijden gedaan in dienst van de vrede."** De vredesretoriek van het naziregime ging door tot het begin van de Tweede Wereldoorlog. Een artikel van deze strekking is zelfs nog te vinden in de krant 'Bitburger Zeitung' van 24 augustus 1939, toen de voorbereidingen voor de oorlog tegen Polen al in volle gang waren. In boeken werd enthousiast geschreven over de gezamenlijke Westwall-werkzaamheden ten behoeve van de vrede aan de Westwall, zoals het boek 'Wir bauen am Westwall' van Werner Flack uit 1939. En de film 'Der Westwall' van Fritz Hippler, die op 10 augustus 1939 uitkwam in de bioscopen, doet zijn boodschap al binnen enkele minuten uit de doeken: **"Het westelijke deel van het Rijk is in groot gevaar!"**

▲ Boek 'Wir bauen am Westwall' van Werner Flack, Gerhard Stalling Verlagsbuchhandlung, Oldenburg. O./Berlijn, 1939.

De film probeerde niet alleen de Westwall af te beelden als resultaat van een in alle vreugde uitgevoerde **gezamenlijke inspanning van de volksgemeenschap** op basis van de geniale vooruitziende blik van de 'Führer'. Hij presenteerde ook veel sterker dan hij eigenlijk was en ook nog zou worden tot op 10 mei 1940 de westelijke veldtocht begon. Hiervoor gebruikte hij twee complementaire strategieën. Luchtfoto's van dicht bij elkaar gelegen bunkers in allerlei soorten en van kilometerslange rijen met drakentanden wekten de **indruk van kwantiteit**. En doordat het publiek moderne verdedigings-, communicatie- en wapentechnologie en grote hoeveelheden wapens en munitie te zien

De film 'Der Westwall'

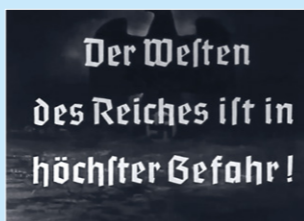
kreeg, werd de **indruk van kwaliteit** gewekt. In de verbeelding van de kijker moesten beide smelten tot één geheel, de 'ondoordringbare linie'. In werkelijkheid was de getoonde bunkerdichtheid bij de Westwall slechts op enkele plaatsen zo groot als in het dal van de Weißenburger Senke. En de beelden van de moderne techniek waren afkomstig uit een test- en opleidings-verdedigingswerk van het **militaire teststation Hillersleben bij Maagdenburg** en uit de ondergrondse installaties van het verdedigingscomplex Oder-Warthe-Bogen, dat al vanaf 1936 tegen Polen was gebouwd. Met zulke installaties was bij de Westwall weliswaar ook al een begin gemaakt en de voltooiing ervan stond gepland voor 1952, maar ze werden nergens gerealiseerd.

Propaganda voor binnen- en buitenland

De nazipropaganda was niet alleen gericht op de Duitse bevolking, waarvan de meerderheid, net als de burgerbevolking van andere landen, bang was voor een nieuwe oorlog. De Duitse burgers zijn tot op het laatst misleid over de **oorlogsplannen van de nazieleiding en het leger**. De propaganda was ook bedoeld om het buitenland op dezelfde wijze te misleiden, maar tevens om te voorkomen dat buitenlandse troepen bij militaire operaties van het Duitse Rijk richting oosten in het westen zouden aanvallen. Dit zou namelijk leiden tot een op basis van de ervaringen uit de Eerste Wereldoorlog **gevreesde twee-fronten-oorlog**, waarvoor de Wehrmacht te zwak was. Dit gold al voor de door Hitler geplande invasie van Tsjecho-Slowakije op 1 oktober 1938, die niet plaatsvond vanwege het Verdrag van München. Het gold echter vooral voor de aanval op Polen op 1 september 1939. Een van de redenen waarom Frankrijk en Groot-Brittannië na de oorlogsverklaring aan het Duitse Rijk niet hebben aangevallen, was de door de propaganda gesuggereerde sterkte van de Westwall. De belangrijkste reden was echter dat de regeringen in Parijs en

▲ Titel van de film 'Der Westwall' van Fritz Hippler, 1939.

▲ Tekstballon uit de film 'Der Westwall' met de centrale bewering waarom de Westwall gebouwd moest worden.

Londen hun landen pas twintig jaar na de Eerste Wereldoorlog niet in een nieuwe offensieve oorlog wilden storten. Toen de geallieerden in september 1944 de vluchtende Wehrmacht / Waffen-SS door Frankrijk naar de Duitse grens achtervolgden, speelde de **propaganda van de onoverwinnelijke Westwall** een laatste rol. Om de Westwall in het noorden via Arnhem te omzeilen, riskeerden de geallieerden een operatie met luchtlandingen en een tankaanval over één enkele weg. Deze mislukte bij de **brug bij Arnhem**, die niet veroverd kon worden.

In de krant 'Bitburger Zeitung' stond op 24 augustus 1939 onder de kop: 'De Westwall, een nieuw Duits wonder':

"Terwijl de wereld vol is van het hysterische oorlogsgeschreeuw van krachten die Duitsland willen omsingelen en terwijl de oorlogssychose als een desastreuze epidemie de volkeren van het 'vredesfront' tart, gaan de fatsoenlijke staten, gaat het verenigde Duitsland met vastberaden en onverstoerbare rust verder met zijn vreedzame opbouwwerkzaamheden, steunend op de door de daadkracht van de Führer geschapen trotse Duitse verdediging, gesterkt door de onbrekelijske vriendschap van grote en sterke naties, bezielde door een gezonde soldatengeest, die tot de wezenlijke karaktertrekken van het Duitse volk behoort. Dit gevoel van veiligheid en geborgenheid wordt verdiept en versterkt door een nieuwe grootse daad van de Führer en van de nationaalsocialistische Duitse volksgemeenschap, die een nieuw Duits wonder van planning en uitvoering moet worden genoemd, de Westwall. Wat hier in een haast ongelofelijk korte tijd van slechts 1½ jaar en in een ongehoorde gezamenlijke inspanning van de hele natie is ontstaan, deze wal van staal en ijzer, van steen en beton, is ongeëvenaard."

De film 'Der Westwall' begint met ingelaste teksten:

"1914" "De omsingelingspolitiek van de Entente leidt tot de Eerste Wereldoorlog - tegen een Duitsland wiens parlement weigerde zich afdoende te bewapenen." "Met open grenzen staat het rijk tegenover een wereld van vijanden." "1938" "De omsingelingspolitiek van onze oude tegenstanders bloeit op. Westerse democratieën moedigen de Tsjechische regering aan tot mobilisatie. - Ze willen via Duitslands open grenzen de oorlog weer naar Duitsland brengen." "Het westen van het rijk is in groot gevaar!"

De stem in de film 'Der Westwall' gaat keer op keer in op het vredesmotief:

"Dit vreedzame Duitse land zou net als in vroegere eeuwen door de invasie van vijandelijke legers verwoest moeten worden." Voor de bescherming van het Duitse grondgebied gaf de Führer op 28 mei 1938 het bevel aan het leger en de luchtmacht om de westelijke verdedigingswerken te versterken en in versneld tempo uit te breiden. "Achter deze wal van staal en beton bewerkt de Duitse boer in alle rust en veiligheid zijn akkers."

Op één moment in de film 'Der Westwall' worden de ware bedoelingen die het naziregime met de Westwall beoogt, waarschijnlijk onbedoeld door de spreker onthuld. Tijdgenoten werd de betekenis van deze woorden pas drie weken later duidelijk:

"De verdedigingswerken van het westen hebben zo weinig bezetting nodig voor een defensieve strijd dat het leeuwendeel van de Duitse Wehrmacht op andere fronten kan worden ingezet."

Foto titel 'Wir bauen am Westwall': Werner Schmachtenberg
Foto's film 'Der Westwall': stilstaande beelden uit de film 'Der Westwall'

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

8
Informatiebord

Westelijke vleugel 'Westwallwandelpad Islek'

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

De westelijke vleugel toont de Westwall eveneens als verdedigingswerk, maar vertelt ook over het leven van die tijd in de Eifel, over de gevechten in de jaren 1944/45, de gevolgen door landmijnen, de natuurbescherming bij de Westwall en de ruilverkaveling. Als u aan de andere kant van de straat het pad langs het bos en de drakentanden volgt, dan bereikt u

Informatiebord West 2

Dat is gewijd aan de natuurbescherming rondom de Westwall, die als biotoop een belangrijke rol speelt in het door landbouw gebruikte landschap.

U loopt verder het dal in tot

Informatiebord West 3

Hier gaat het om het leven in de Eifel en de invloed die de Westwall en met name de bouw ervan heeft gehad op de mensen die hier woonden.

Verder door het dal loopt het pad naar

Informatiebord West 4

Hier komen de dodelijke overblijfselen van de oorlog aan bod: mijnen en blindgangers eisten na de oorlog nog talloze dodelijke slachtoffers.

Weer bergop bereikt u de vier rijen drakentanden model 1938 en in het verloop daarvan

Informatiebord West 5

Dit geeft uitleg over de ruilverkavelingsprocedure die aan de wieg stond van deze Westwallwandelpaden en ze mogelijk heeft gemaakt.

Langs de drakentanden model 1938 bereikt u

Informatiebord West 6

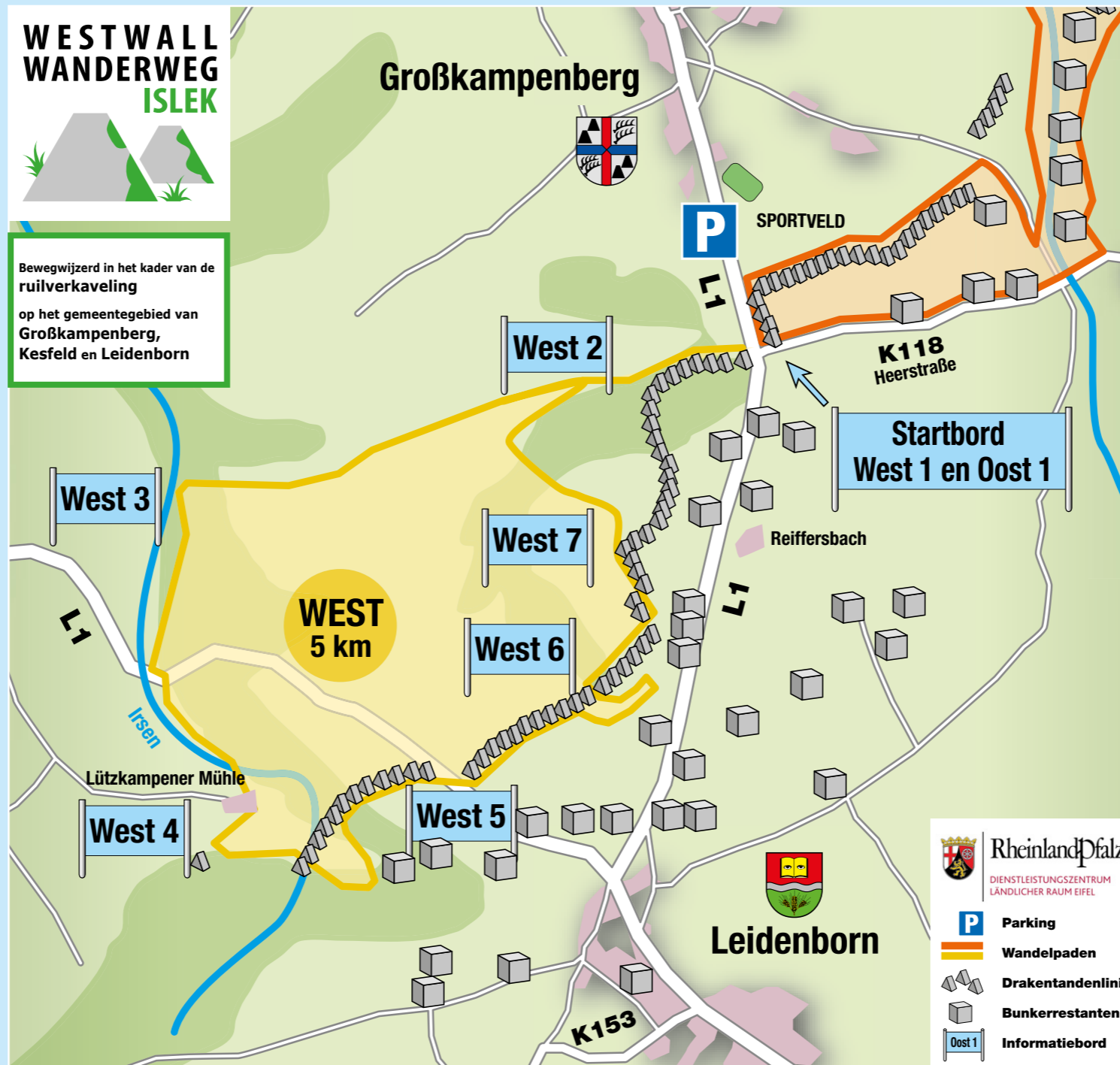
Hier gaat het om de voorbereide stellingoorlog en de rol van de Westwall in 1944/45.

Iets bergaf gaat het pad verder naar

Informatiebord West 7

Drie keer werd dit gebied in de jaren 1944/45 veroverd en weer terugveroverd, met alle gevolgen van dien voor de bevolking. Daarover gaat het laatste informatiebord.

Via een veldpad kun u teruglopen naar dit startbord.

Startbord WEST 1

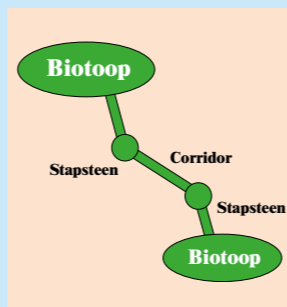
Natuurbehoud aan de voormalige Westwall

Grootscheepse verwijderingsacties van bunkers ver weg van gemeentes en landbouwgrond stuitten vanaf eind jaren zeventig op **weerstand van milieubeschermers** in de regio van het Pfälzer Wald. Natuurbeschermers en biologen begonnen vervolgens de natuurbeschermende functie van Westwallruïnes wetenschappelijk te onderzoeken. In de jaren tachtig verschenen er talrijke publicaties over de **biotoopfunctie van de voormalige Westwall** in wetenschappelijke tijdschriften. Natuurbehoud bij de Westwall werd vanaf 1985 een thema in de politiek en in het openbare debat. Naast de natuurbeschermingsorganisaties hielden ook de milieuministeries van de deelstaten zich steeds meer bezig met de Westwall. Men probeerde **milieuvriendelijke alternatieven** te vinden voor de gangbare praktijk van slopen. Rond de eeuwwisseling deden berichten van de media over de **verspilling van belastinggeld** voor de verwijdering van de Westwall veel stof opwaaien ('Westwall als miljoenen-verdwijnput'). In het licht van deze kritiek kon de dure verwijdering van bunkers ten koste van flora en fauna niet langer worden gerechtvaardigd. In 2004 werd de sloop van de restanten van de voormalige Westwall in Rijnland-Palts stopgezet.

Stapsteen-biotoop:

In zijn huidige vorm dient de voormalige Westwall als een belangrijke stapsteen-biotoop voor dieren en planten. De opgeblazen bunkerruïnes en de drakentanden blijven in agrarisch gebruikte landschappen achter als **ongerepte vegetatie-eilanden**, zonder grondbewerking, gebruik van meststoffen en

kunstmatige beplanting. Van deze punt- en lijn-vormige **overbruggende elementen** maken flora en fauna gebruik om zich beschermd tussen ruimtelijk gescheiden habitats te bewegen. Voor veel bosdieren brengt een verblijf op boomloos terrein aanzienlijke risico's met zich mee en veel plantenzaden kunnen zich niet voorbij agrarisch gebruikte akkers verspreiden. Stapsteenbiotopen verbinden gescheiden populaties met elkaar, maken een geleidelijke verspreiding mogelijk en bevorderen zo de genenstroom. Bovendien kunnen ze helpen om **habitats (opnieuw) te bevolken**.

Biotoopnetwerk drakentandenlinie:

De overblijfselen van de voormalige Westwall als stapstenen zijn de voorwaarde voor een biotoopnetwerk. Hieronder verstaan we een **netwerk van individuele biotopen**, onderling verbonden via **corridors**. In het kader van de ruilverkaveling door het Dienstleistungszentrum Ländlicher Raum (DLR) werden de drakentandlijnes bij Leidenborn, Großkampfenberg en Kesfeld door een **bufferzone** uitgesloten van agrarisch gebruik en met elkaar verbonden tot een corridor. Sindsdien heeft de groenstrook van de bufferzone zich ontwikkeld tot

een **biodiverse weide**. In Großkampfenberg wordt de drakentandenlinie gebruikt als **weidegrond voor schapen**, waardoor de vegetatie laag blijft en er dus geen struikgewas kan ontstaan. **Droogteminnende planten** zoals het met uitsterven bedreigde mos 'grimmia anodon' vestigen zich op de geëxponeerde drakentandoppervlakken.

▲ Een vos kijkt verbaasd vanuit zijn plek tussen de betonnen brokstukken en verbogen staven.

Meer informatie over natuurbehoud bij de voormalige Westwall:
project 'Grüner Wall im Westen' natuurbeschermingsorganisatie BUND Rijnland-Palts
Pfüthenstraße 1 | 54290 Trier | <http://gwiw.bund-rlp.de/>

Flora en fauna in de habitat 'bunkerruïne'

Mossen en korstmossen

Veel **mossen en korstmossen** hebben een **kalkhoudende ondergrond** nodig, bijv. kalksteenrotsen. Het bunkerbeton, eveneens zeer kalkhoudend, is zeer geschikt voor dergelijke mossen en korstmossen. Aangezien opgeblazen ruïnes een bijzonder groot oppervlak hebben, konden op één enkele bunkerlocatie maar liefst **72 verschillende mosssoorten** worden aangetoond, waarvan er vele acuut bedreigd zijn en op de rode lijst staan.

Zoogdieren

Westwall-bunkers zijn habitats voor vleesetende zoogdieren. De **wilde kat**, die bijzondere bescherming verdient, staat erom bekend dat hij zich in bunkerruïnes vestigt. Waar natuurlijke grotten ontbreken, vormen bunkerruïnes de ideale vervangende habitat om hun jongen groot te brengen. Ook voor **vossen, dassen en marters** zijn de tegen wind en vorst beschermende betonnen ruïnes ook een geliefd leefgebied, ook voor de **winterslaap**. Voor **vleermuizen** hebben de Westwallgebouwen een bijzondere betekenis. In de zomer gebruiken ze opgeblazen ruïnes als dagverblijf, terwijl intacte bunkers en tunnels ideaal zijn om te overwinteren. Aangenomen mag worden dat de ongestoorde

winterverblijven van de voormalige Westwall een beslissende rol hebben gespeeld bij het **herstel van de vleermuispopulatie**.

Vogels:

Grauwe klawieren en winterkoninkjes gebruiken biotoopeilanden met opgeblazen Westwallbunkers om hun jongen groot te brengen in agrarische gebieden. Ook op de grond levende vogels zoals **patrijzen** profiteren van begroeide betonrestanten als **dekking en plek om zich terug te trekken** in verder boom- en struikvrije velden.

Amfibieën en reptielen

Voor amfibieën zoals **vuursalamanders, kikkers en padden** bieden moerassige bunkerruïnes en kabelbunkers ideale leefomstandigheden. De vorstvrije ruïnes bieden een goede bescherming tegen de winterse kou en helpen bij het overwinteren. In de zomer bieden relictten van de Westwall in het open land een ideale **plaats voor reptielen om te zonnen** en kunnen ze het gebrek aan natuurlijke rotsen compenseren. Op het verwarmde beton van bunkers en drakentanden zijn **muur- en zandhagedissen** aangetroffen, die allebei op de rode lijst staan.

◀ Half opgeblazen bunkers in het Hürtgenwald met stalen traliedeuren voor vleermuizen.

◀ Opgeblazen Westwall-bunker van gewapend beton met mossen en korstmossen.

Foto's bemoste bunker en vos:
Martin Lang
Foto vleermuisbunker:
Werner Schmachtenberg
Afbeelding stapsteen-biotopen:
Martin Lang
Literatuur:
- Altena/Mewes:
'Zum Umgang mit den Westwallanlagen',
Trier 2014
- Grüner Wall im Westwall/BUND RLP
- Röller/Übel:
'Der Westwall in der Südpfalz',
Ludwigshafen 2012

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

WEST 2
Informatiebord

Effecten van de Westwall-bouw op het leven in de Eifel

Maatschappelijk en economische verandering

De bouw van de Westwall betekende voor de Eifel, van oudsher gedomineerd door zelfvoorzienende landbouw, van de ene op de andere dag een fundamentele verandering. Voor de bouw van de bunkerfaciliteiten werden **grondstukken onteigend**. In particuliere en gemeentelijke huizen werden **arbeiders ondergebracht** en er kwamen ook **kampen voor arbeiders**. De sociale samenstelling veranderde principiële. Ook economisch werd gebroken met oude structuren. Terwijl het dorpsleven voorheen werd gekenmerkt door een 'geven en nemen' in de zin van een ruileconomie, stroomde er nu met de bouw van de Westwall een ongekende hoeveelheid geld naar de Eifel. De lokale horeca en de detailhandel profiteerden van de van ver komende arbeiders en de bevolking was blij met de **extra werkgelegenheid**. Bakkers, slagers, bouw- en transportbedrijven werkten voor het 'bouwproject' Westwall en **schiepen arbeidsplaatsen**.

Criminaliteit en politiedetentiekampen

De nieuwe situatie zorgde ook voor problemen tussen arbeiders en lokale bevolking. Er ontstonden **wrijvingen met inheemse mannen** en ook onderling. Nogal wat arbeiders zochten hun heil in de **alcohol**

▲ Amerikaanse soldaten voor (nog) niet vernielde huizen.

om hun frustratie tegen te gaan. **Knokpartijen en zuipfestijnen** waren aan de orde van de dag. Ook het aantal gevallen van **dienstweigering** nam toe. De lokale politiekorpsen konden de situatie niet aan en werden versterkt. Zo werden 37 politieagenten overgeplaatst van Düsseldorf naar Prüm. Om de werkdiscipline te waarborgen, richtte het naziregime op verschillende plaatsen zogenaamde **politiedetentiekampen** op, waar arbeiders die 'het werk weigerden' of crimineel waren geworden, geïnterneerd en 'heropgevoed' werden. Het **politiedetentiekamp Hinzert** (bij Trier) was verantwoordelijk voor de arbeiders in de zuidelijke Eifel en werd halverwege 1940 met het speciale SS-kamp Hinzert samengevoegd

tot een concentratiekamp. In het **speciale SS-kamp/concentratiekamp Hinzert** werden tot het einde van de oorlog ongeveer 10.000 mensen gevangen gezet en uitgebuit door dwangarbeid. **Volgens de beschikbare documenten werden 321 van hen daar vermoord**. Het werkelijke aantal slachtoffers lag ongetwijfeld hoger.

Verkeer

De bouw van de Westwall leidde tot een aanzienlijke **toename van het verkeer**. Door de tijdsdruk waren snelheidsovertredingen aan de orde van de dag. Veel van de smalle wegen en paden in de Eifel waren niet gemaakt voor permanent vrachtwagenverkeer. Klachten over **gevaarlijk rijgedrag** kwamen dus net zo vaak voor als **ernstige verkeersongevallen**. Het verkeerslawaaï vormde een extra last voor de dorpingen.

▲ Wegwijzer bij Großkampenberg 1944.

▲ Het speciale SS-kamp/concentratiekamp Hinzert als gedenkplaats. Op de achtergrond de plaats voor documentatie en ontmoeting.

Religieuze conflicten

Veel van de Westwall-arbeiders waren **protestanten**. Dit leidde tot conflicten toen een groot aantal protestantse arbeiders in een katholieke regio als Saarland of de Eifel voor bouwwerkzaamheden werd ingezet.

'Westwall-kinderen'

De arbeiders aan de Westwall waren voornamelijk **jonge mannen** tussen de 20 en 30 jaar. De Westwall-arbeiders, veelal afkomstig uit de

grote steden, waren voor jonge vrouwen in de overwegend landelijke en katholieke-conservatieve gebieden vaak interessant. Er ontstonden vaak relaties tussen hen, waaruit ook 'Westwall-kinderen' voortkwamen. De veranderingen waren drastisch en vonden in een zeer korte tijd plaats, **maar ze waren niet duurzaam**. Vanaf ongeveer 1941, aan het einde van het werk aan de Westwall, keerde ook het dorpsleven terug.

De streek wordt een slagveld

Al snel na het begin van de bouw was de lokale bevolking zich bewust van wat een bunkerlinie in

hun streek betekende: **als er een oorlog komt, wordt ons gebied het slagveld**.

En zo was het ook. Op 16 september 1944 bereikten Amerikaanse troepen Kesfeld. Tot december 1944 liep de frontlinie tussen Kesfeld en Niederüttfeld. Toen kwam het Duitse Ardennenoffensief. **90% van het dorp Kesfeld werd vernietigd**. In februari 1945 werd de Zuid-Eifel bevrijd door de Amerikanen.

OOGGETUIGEN

Nikolaus Hoffman uit Kesfeld herinnert zich:

"Je kunt je nauwelijks voorstellen hoe het toen was. Ons leven in het dorp veranderde van de ene op de andere dag compleet. Het was net als in Wonderland. Arbeiders kwamen uit het hele rijk en er werd dag en nacht gebouwd. We waren zeer arme boeren en leefden van wat we op de boerderij hadden. Ik herinner me nog dat elke ochtend een colonne arbeiders ons huis passeerde en dat sommigen hun boterhammen weggooide. Maandenlang at onze hond alleen de salami van het brood. Dat iemand zijn brood weggooide, was voor ons onvoorstelbaar. Iets als overvloed kenden we daarvoor helemaal niet."

Dieter Leyhr uit Dillingen/Saar herinnert zich:

"Mijn vader kwam uit Pforzheim in Baden-Württemberg en was protestant. Toen hij naar het Saarland werd gehaald voor de bouwwerkzaamheden, was de relatie met de katholieken niet zo best."

Nikolaus Hoffman uit Kesfeld:

"Na de oorlog in Frankrijk was alles hier weer zoals het was."

Nikolaus Hoffman uit Kesfeld herinnert zich:

"In het voorjaar van 1937 werd in ons huis een ingenieur met de naam Ahrens ingekwartierd. Hij was de hele dag buiten op pad. Hoewel hij ons niet veel mocht vertellen, alles was immers geheim, wisten we toch al snel dat er hier in de Eifel bunkers gebouwd zouden worden."

▲ Een doorwaadbare plaats en een vernield gebouw - gevolgen van de oorlog.

Foto Hinzert: Cayambe (CC-BY-3.0)

Foto's Großkampenberg: Ralph Morse - LIFE Collection

Literatuur:

- Historische werkgroep Bitburger Land: 'Dokumentation Westwall in der Eifel', Bitburg 1994
- Übel/Rölller: 'Der Westwall in der Südpfalz', Ludwigshafen 2012
- Bader/Welter: 'Das SS-Sonderlager/KZ Hinzert', in Benz/Distel: 'Der Ort des Terrors. Band 5. Hinzert, Auschwitz, Neuengamme', München 2007
- Bettinger/Büren: 'Der Westwall', Osnabrück 1990

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

WEST 3
Informatiebord

Mijnen en munitie

Inzet van mijnen bij de Westwall

Bij de Westwall werden **antipersoons- en antitankmijnen** gebruikt. Deze mijnen zijn ook nu nog te vinden in het gebied van de Westwall. Ze zijn nog steeds levensgevaarlijk! De **S-mijn (S-Mine) model 35 en model 44** zijn fragmentatiemijnen die, wanneer ze worden geactiveerd, ongeveer een meter in de lucht springen en pas daarna exploderen. Ze doodden of verwonden niet alleen de soldaat die erop stapte of hun struikeldraad activeerde, maar iedereen om hem heen. De **glasmijn 43** en de door een houten kistje omhulde **antipersoonsmijn 42** bevatten slechts zeer weinig metaal en waren tijdens de Tweede Wereldoorlog en zelfs vandaag de dag nog zeer moeilijk te detecteren. Bij de **stokmijn** is de explosieve lading omgeven door een betonnen behuizing met metalen splinters. Antitankmijnen moesten de rupsbanden van tanks vernietigen of de slechts zwak gepantserde onderkant van de tank doorboren. Daarom ontploft bijvoorbeeld de **Tellermijn (T-Mine) 35** alleen bij een hoge belasting van 90 tot 190 kg. Op een onverharde weg kon dit betekenen dat een lichte wagen meerdere malen zonder gevolgen over de mijn kon rijden. Wanneer hij dan bij de oogst zwaar beladen terugreed...

Overblijfselen van de oorlog

In het gebied van de Westwall lagen direct na afloop van de oorlog duizenden verraderlijke overblijfselen van de oorlog verspreid in het landschap. Enerzijds waren er de **uitgestrekte mijnevelden** tussen de voormalige Duitse grens en de bunkers van de Westwall, anderzijds was er een **enorme hoeveelheid niet ontplofte explosieven (blindgangers) en achtergelaten munitie**. Toen de bevolking in de vroege herfst van 1945 naar haar dorpen terugkeerde, begon de Tweede Wereldoorlog ook achteraf nog slachtoffers te eisen. Vooral kinderen en jongeren zijn het slachtoffer geworden van hun nieuwsgierigheid en zijn **door explosies gewond geraakt of gedood**. Ook boeren werden bij hun werk vaak het slachtoffer van mijnen of blindgangers. Vaak lagen mijnen niet alleen op grondstukken, maar ook in gebouwen, die daardoor onbewoonbaar werden. **Door de uitgestrekte mijnevelden konden de boeren hun land niet bewerken, wat eigenlijk dringend nodig was voor voedsel**. Daarom was het opruimen van mijnen en munitie een topprioriteit in de vroege naoorlogse periode.

Ontmijning

Direct na de oorlog begon men dus met het opruimen van de mijnen langs de Westwall. Het werk werd in eerste instantie uitgevoerd door **Duitse krijgsgevangenen, vooral pioniers**, die een versnelde vrijlating werd beloofd. In 1946 werden, gezien het vele werk, **ontmijningsploegen** gevormd met **vrijwilligers**. Het werk was erg gevaarlijk. Tussen 1945 en 1960 stierven meer dan 120 mijnneveters in de Eifel. In dezelfde periode werden er in de Eifel 30.000 op scherp staande bommen en granaten door mijnneveters opgeblazen of onschadelijk gemaakt. Ook vandaag de dag liggen er nog vele tonnen op scherp staande munitie in de grond. **Alleen al in 2015 werd in Rijnland-Palts 30 ton op scherp staand wapentuig teruggevonden en onschadelijk gemaakt.**

**T-mijn 35
(Tellermijn 35)**

Gewicht ~10kg, explosieve lading 5,5kg
Diameter 320mm
Activeringsdruk 90-100kg (aan de rand) 190kg in het midden
Penetratievermogen 80-100mm pantserstaal
Meer dan 4,2 miljoen gebouwd

**Glasmijn 43
(antipersoonsmijn 43)**

De mijn is bijna volledig van glas met een laag metaalgehalte. De mijn was en is vandaag de dag erg moeilijk te detecteren. Glassplinters zijn zeer moeilijk te zien op een röntgenfoto.

Gewicht 1,5kg, explosieve lading 0,2kg
Diameter 152mm boven, 127mm onder
Activeringsdruk 8-10 kg (hefboomontsteker),
5 kg (drukontsteker, chemisch)
Ca. 11 miljoen gebouwd

Antipersoonsmijn 42

De mijn is bijna volledig van hout, ontsteker van bakeliet/metaal. De mijn was moeilijk te lokaliseren met een mijndetector, de geringe activeringsdruk en de voorgespannen ontsteker maken de mijn extreem gevaarlijk.

Gewicht 0,5kg, explosieve lading 0,2kg
Lengte 128mm, breedte 98mm, hoogte 60mm
Activeringsdruk 2,5kg-5,5kg,
vanaf 1944 veranderd in 4 tot 8kg
Ca. 21 miljoen gebouwd

**S-mijn 35
(antipersoons-/spring-/schrappelmijn)**

De mijn springt 4-5 seconden na activering ca. 1m uit de grond en explodeert dan. Daarbij komen er ca. 350 granaatscherven vrij, die binnen een straal van 20m dodelijk zijn. Tot 100m veroorzaakt de mijn ernstige verwondingen. De afgebeelde mijn heeft drie ontstekers.

Gewicht 4kg, explosieve lading 0,2kg
Diameter 122mm, hoogte 130mm
Activering door druk (4-6kg),
trekkracht (ca. 4kg)
of elektrische ontsteking op afstand
Ca. 9,5 miljoen gebouwd

**Stokmijn
(betonmijn)**

Het mijnlichaam bestaat uit gegoten beton met metalen splinters.

Gewicht 2-2,5kg, explosieve lading 0,1kg
Diameter 72mm, hoogte 155mm
Activeren via trekontsteker,
ca. 4kg trekkracht nodig
Ca. 6 miljoen gebouwd

S-mijn 44

De mijn springt 4-5 seconden na activering ca. 1m uit de grond en explodeert dan. Daarbij komen er ca. 400 splinters vrij, die binnen een straal van 20m dodelijk zijn. Tot 100m veroorzaakt de mijn ernstige verwondingen.

Gewicht 4kg, explosieve lading 0,2kg
Diameter 122mm, hoogte 130mm
Activering door druk (4-9kg),
trekkracht (ca. 4kg) of elektrische ontsteking op afstand
Aantal geproduceerde mijnen niet bekend

Foto's: H. Volke
Literatuur:

- Doris Seck: 'Nachkriegsjahre an der Saar', Saarbrücken 1983
- De Spiegel 26/1951: 'Wie ich die V1 entschärfte'
- De Zeit 03-07-1958: 'Der Tod lauert noch im Eifelwald'

+++ STRIJDMIDDELEN ZIJN LEVENSGEVAARLIJK +++

Als u voorwerpen vindt waarbij het om strijdmiddelen (bommen, mijnen, granaten, andere munitie) zou kunnen gaan, houd dan in elk geval afstand en informeer onmiddellijk de verantwoordelijke autoriteiten of de politie.

Raak strijdmiddelen nooit aan en transporteer ze nooit!

OOGGETUIGEN

Nikolaus Hoffman uit Kesfeld herinnert zich:
"Onze kamer lag vol met artilleriemunitie die we eerst moesten opruimen. Overal lagen er mijnen. Bijna elke dag vloog er hier wel iemand de lucht in, een van de boeren of een van de soldaten die de mijnen onschadelijk moesten maken. Veel goede kennissen zijn door mijnen om het leven gekomen. Zelfheb ik met de ploeg een antitankmijn uit de grond geploegd en in het voorjaar ook eentje met een eg. In het voorjaar van 1945 reed mijn tante met onze koeien naar de wei toen er plotseling een koe op een mijn stapte. Precies op die plek hadden we een paar weken daarvoor gemaaid."

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

WEST 4
Informatiebord

Integrale aanpak van de ruimtelijke ordening bij Leidenborn

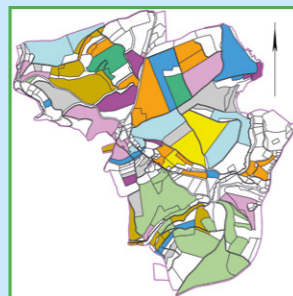
landbouw · natuurbescherming · waterbescherming · toerisme

Rheinland-Pfalz DLR Eifel (Dienstleistungszentrum ländlicher Raum Eifel) Abteilung Ländliche Entwicklung / Ländliche Bodenordnung Westpark 11 54634 Bittburg	Ruilverkaveling In de naburige gemeenten Großkampenber, Heckhuscheid, Kesfeld en Leidenborn werden aan het begin van de jaren 2000 over een periode van circa 10 jaar vereenvoudigde ruilverkavelingsprocedures volgens § 86 van de Duitse Ruilverkavelingswet (FlurbG) met een integrale aanpak uitgevoerd om de toekomst van het platteland veilig te stellen. Een uniek kenmerk en een bijzondere uitdaging van deze landaanpassingsprocedures was de behandeling en het veiligstellen van de restanten van de Westwall, die in de vorm van bunkerresten en percelen met drakentanden door grote delen van het landschap lopen. In nauwe samenwerking en in overleg met alle betrokken instellingen en andere organen konden deze militair-historische relictten zonder conflicten geïntegreerd worden in de verbetering van de landbouwstructuren.
Proceduuregegevens / beginsituatie	Totale oppervlakte van de 4 herverkavelingsprojecten: 2390 ha met 850 eigenaren Oppervlakte voor landbouwgebruik (LN): 1.565 ha Oppervlakte voor bosbouwgebruik (FN): 722 ha 4 buurtschappen 10 lokale bedrijven met zwaartepunt: melkveehouders / alternatieve energiewinning > Tekortkomingen in structuur landbouwgrond in de land- en bosbouw (aantal percelen, omvang, vorm, eigendom-versnippering) > Gebreken in de ontstalling wegens ontbrekend en slecht uitgebouwd wegennet > Gebrekkige kadastrale situatie (afbakening, grensovereenstemming) > Verdeling van percelen door Westwallrelicten > Tekortkomingen bij het natuurbehoud (landschapsbeeld, veiligstellen van biotopen) > Gebrekkige waterhuishouding (structuurkwaliteit van waterlopen)
Doelstellingen maatregelen / resultaten	Schaalvergroting door samenvoegen van percelen, grotere en beter gevormde percelen Er worden grote te bewerken eenheden gecreëerd Samenvoegverhouding LN van 0,5:1 Verdubbeling van de akkerlengtes van ca. 200m naar 400m Bevordering langlopende perceelpacht Steun voor een gedeeltelijke hervestiging Verbetering van de ontstalling door aanleg en vraaggerichte uitbreiding van het netwerk van landbouwwegen Vernieuwing van het kadaster door volledig opnieuw opmeten en vraaggerichte afbakening Modern bewijs van eigendom Veiligstellen van de Westwallrelicten door overdracht van de eigendom van de delen met drakentanden en bunkerresten aan de staat en uitzetten van begeleidende bufferstroken met extensief gebruik ter grootte van 14 ha Dorpsontwikkeling door regulering en afbakening van perceelsgrenzen in het buurtschap en ordening van dorpsontwikkelingsmaatregelen, planning en aanleg van het Westwallwandpad OOST en WEST, voorziening speeltuin, wandelpaden aan de rand van gemeentes, bouwgrondmanagement Natuurbehoud/landbeheer Planning en voorziening van compenserende maatregelen voor ingrepen in natuur en landschap Verbetering van het landschap door particuliere deelname aan de campagne "Meer groen door ruilverkaveling" Verbetering van de waterhuishouding door de aankoop, financiering en voorziening van 33 hectare stroken langs het water met extensief gebruik in het kader van de "Aktion Blau+" van de deelstaat Rijnland-Palts; eigendomsverdracht met zekerheid in het kadaster Totaal investeringsvolume van € 3,5 miljoen (waarvan meer dan 80% publieke financiering)
Proceduurele stappen	Een ruilverkavelingsprocedure is onderverdeeld in verschillende fasen van planning, administratie en uitvoering. De betrokken grondbezitters worden vertegenwoordigd door de gekozen deelnemersraad en genieten een uitgebreide rechtsbescherming voor alle officiële besluiten, die worden gekenmerkt door beschikkingen ("Verwaltungsakt VA"). - Verordening van de ruilverkaveling door ruilverkavelingsbeschikking (VA) - Verkiezing van de deelnemersraad door de grondbezitters - Opmeting (kartering door luchtopnamen, kartering op de grond, afbakening van de nieuwe perceelsgrenzen) - Uitvoering en vaststelling (VA) van de bedemtaxatie door onafhankelijke land- en bosbouwdeskundigen - Planning, coördinatie, financiering, goedkeuring en uitbreiding van de maatregelen voor het beheer van wegen, water en land, samen met het bestuur van de TG, de hogere ruilverkavelingsinstatie en overheidsorganen - Planning en bespreking van de grondverdeling met de betrokken partijen op een hoorzitting - Instructie in de nieuwe orde door eigendomsinstructie (VA) - Opstelling en overleg inzake het ruilverkavelingsplan (VA) - Eigendomsverdracht door uitvoeringsbeschikking (VA) inzake het ruilverkavelingsplan - Vernieuwing van de eigendomsakten voor het kadaster en andere openbare registers - Bevordering van langlopende verpachting en financiële afronding - Afronding van de procedure door eindbeschikking (VA)

Landindeling voor ruilverkaveling:
versnipperde en ongunstig gevormde landbouwgebieden

Landindeling na landaanpassing:
grote landbouweenheden met aansluiting op wegennet, nieuw opgemeten

1 Aanleg van landbouwwegen

2 Groenstrook langs de drakentanden als compensatiemaatregel

3 Steun voor een gedeeltelijke hervestiging

4 Open houden door begrazing

5 Biotopo netwerk 'drakentanden'

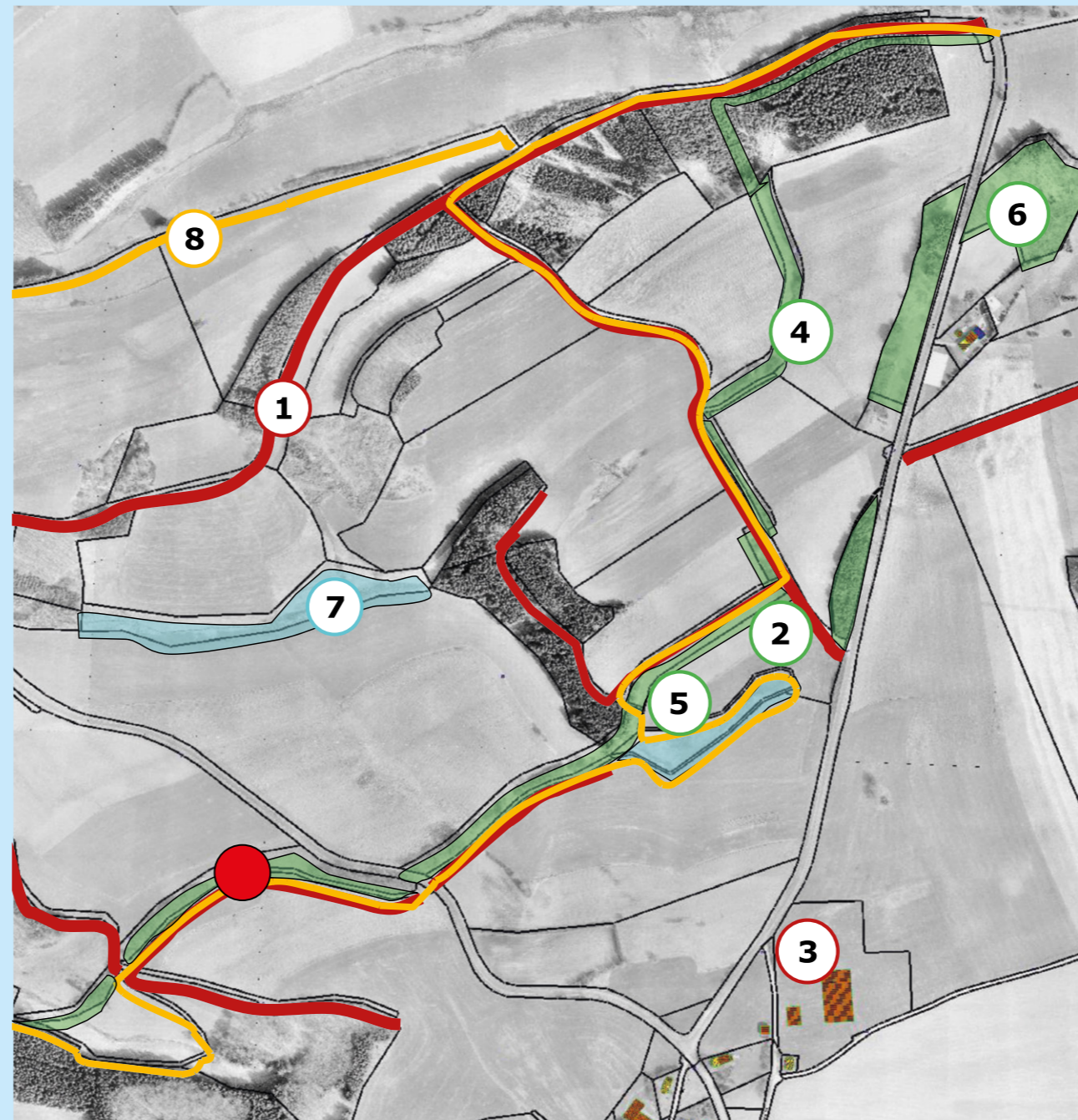
6 Veiligstellen van een bunkerbiotop

7 Veiligstellen van kwelgebieden

8 Bewegwijzering voor wandelpad

Foto's aanleg pad, groenstrook, nederzetting, schapen, bunkerruïne, kwelgebied en wandelpad: DLR-Eifel • Foto drakentanden: Torsten Weber Weber
Afbeldingen kavelstructuur OUD en NIEUW: DLR-Eifel • Grafisch ontwerp: DLR-Eifel • Foto's, afbeeldingen en tekst: Michael Plein (DLR Eifel)

Informatiebord WEST 5

Drakentanden en bunkers – de voorbereide stellingenoorlog

Met de Westwall werd het **stellingensysteem uit de Eerste Wereldoorlog** in een gemoderniseerde vorm aan de grens van het Duitse Rijk gebouwd. De Westwall volgde weliswaar een **lineair concept**, maar de Duitse genietroepen gingen toch uit van **decentralisatie en diepte als centrale principes**. Naast grotere complexen moesten **veel kleine verdedigingswerken** ook dieper **in het binnenland** worden gebouwd (**stapeling in de diepte**). Het doel was **aaneengesloten mitrailleurvuur zonder blinde vlekken** over de hele lengte en diepte van de Westwall.

De Siegfriedlinie

Al tijdens de Eerste Wereldoorlog werden in het achterland van het front complete stellingen gebouwd. De zogenaamde **Siegfriedlinie**, door de geallieerden Hindenburglinie genoemd, werd in 1917 achter het westelijk front nieuw gebouwd om door terugtrekken tot deze goed uitgeruste en optimaal gelegen stelling soldaten te sparen en om er voorraden aan te leggen. De **MEBU (schuilplekken van gewapend beton)** en MG-bunkers konden optimaal beschermd en effectief in het landschap worden geplaatst en ongestoord door artillerievuur worden gebouwd met uitstekende transportmogelijkheden voor het benodigde materiaal. Deze ervaringen hoefden na de Eerste Wereldoorlog door de Duitse genietroepen alleen nog maar te worden aangevuld met de allerlaatste inzichten.

De technische vooruitgang

Bij het bouwen van de Westwall moesten de genietroepen rekening houden met een aantal vernieuwingen. **Tanks** moesten in acht worden genomen, wat leidde tot tankhindernissen zoals de drakentandenlinie en de integratie van antitankkanonnen. **Gifgassen** vormden een groot gevaar voor soldaten in bunkers en leidden tot gasdichte openingen en mechanische ventilatie met gasfilters. **Communicatie vanuit bunkers** was moeilijk en tegelijkertijd van vitaal belang, dus kreeg elke bunker een **telefoonaansluiting** op het diep ingegraven kabelnetwerk, dat vandaag de dag nog steeds door de hele Westwall loopt. En tegen **vliegtuigen** werd 20 - 30 km achter de Westwall nog een **verdedigingslinie** gebouwd, de **Luchtverdedigingszone West (LVZ West)**, uitgerust met zwaar 8,8 cm luchtafweergeschut tegen aankomende bommenwerpers en lichte 2 cm mitrailleurs tegen laagvliegende vliegtuigen, maar ook met MG-bunkers en drakentanden voor de verdediging op de grond.

Het Limes-programma

De genietroepen planden ook grote **groepen van verdedigingswerken**, ondergronds toegankelijk vanuit het achterland, en begonnen gedeeltelijk met de bouw ervan. De aldus geplande Westwall zou echter **pas in 1952 worden voltooid**, vanwege het gebrek aan staal, geld en mankracht. Maar dit duurde Adolf Hitler veel te lang, hij wilde oorlog voeren zolang het Duitse Rijk nog een **bewapeningsvoorsprong** had. In een eerste stap wilde hij **Tsjecho-Slowakije opbreken**. Daarom gaf hij in juni 1938 het bevel tot de bouw van **10.000 schuilplaatsen en 1.800 MG-bunkers**, die voor 1 oktober 1938 klaar moesten zijn; het zogenaamde **Limes-programma**. Met de organisatie van de bouw belastte hij de generaal-inspecteur voor de Duitse wegenbouw, Dr.-Ing. Fritz Todt, die ervaring en een kant-en-klare bouworganisatie voor de bouw van snelwegen met zich meebracht. Deze bouwmaatschappij is bekend geworden als **'Organisation Todt' (OT)** en bouwde tijdens de Tweede Wereldoorlog ook de Atlantikwall, bunkers voor onderzeeërs en andere militaire bouwwerken in het door de Duitsers bezette Europa.

Oorlogvoering 1939/40

Van 3 september 1939 tot 10 mei 1940 bleef het bij de Westwall, op een paar schermutselingen na, rustig. Zo kon er ondanks zijn frontligging toch nog verder aan worden gebouwd. De Duitse **propaganda** over de 'onoverwinnelijke Westwall' stuitte op de onwil van de Fransen en Britten om opnieuw een stellingen- of loopgravenoorlog te voeren. Het resultaat was de zgn. 'Schemeroorlog', de **'Sitzkrieg'**. Tijdens de Slag om Frankrijk vanaf 10 mei 1940 liet het Duitse leger echter zien hoe je kon vechten tegen bunkers en hun bemanning: met **direct vuur** uit tank-, anti-tank- en luchtafweergeschut en met **holle ladingen** en vlammenwerpers tegen de schietgaten.

Oorlogvoering 1944/45

De Amerikaanse troepen waren getraind op **mobiele oorlogvoering met tanks**, vechten tegen verdedigingswerken behoorde niet tot hun kerncapaciteiten. Toen ze op 6 juni 1944 in Normandië landden, hadden ze op het **strand 'Omaha'** ervaren hoeveel verliezen je kon lijden bij een gevecht tegen verdedigingswerken. En de Westwall was **10 keer zo dicht bezaaid met bunkers** als de Atlantikwall. De geallieerden waren dus in eerste instantie voorzichtig en

probeerden via Arnhem in het noorden om de Westwall heen te trekken, maar dat mislukte. De Westwall kon de oorlog echter niet meer beslissen, maar wel nog verlengen. De **anti-tank-verdediging van 1938** vormde geen gevaar meer voor de tanks van 1944, de 76 mm kanonnen van het Amerikaanse leger drongen gemakkelijk door de 10 cm dikke 'gepantserde' platen (gemaakt van zacht gewalst staal!) van de Westwall-bunkers en de **anti-tank-raket 'Bazooka'** kon ook gebruikt worden tegen schietgaten. Nadat het Duitse leger zijn laatste reservisten in de **Slag om de Ardennen** had opgebruikt, konden de geallieerden de Westwall vanaf februari 1945 definitief doorbreken en oprukken naar de Rijn. Op 8 mei 1945 kwam er in Europa een einde aan de Tweede Wereldoorlog.

▲ Drie schoten van een 76mm kanon drongen soepel door de pantserplaat van zacht gewalst staal.

▲ De anders gekleurde heuvel voor de groep bomen is een typische indicatie voor een verbrijzelde en met aarde bedekte Westwall-bunker.

Literatuur: Werner Schmachtenberg:
'Der Westwall in Rheinland-Pfalz', deel 1, Mainz 2018
Foto's: pantserplaat en bedolven bunker,
Werner Schmachtenberg

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

INFORMATIEBORD WEST 6

Westwallgevechten 1944/45

Na de landing van de geallieerden in **Normandië op 6 juni 1944** konden ze pas op 30 juli 1944 uit het bruggen hoofd uitbreken en op 19 augustus 1944 grote delen van de Wehrmacht in Frankrijk in de **Zak van Falaise** insluiten. Daarna was de Wehrmacht in Frankrijk op de vlucht, op 11 september 1944 verschenen de geallieerden aan de Duitse grens en dus bij de Westwall. In de weken daarvoor was de Westwall op bevel van het naziregime door de inzet van **wel 500.000 mensen**, onder wie ook vrouwen, kinderen, dwangarbeiders en Russische krijgsgevangenen, weer provisorisch herbewapend en ingericht. Het ontbrak echter aan een moderne antitankverdediging, de troepen bestonden deels uit **marine- en luchtmachtpersoneel** zonder enige ervaring als infanterie. Ettelijke bunkers waren in het begin helemaal niet bezet.

De eerste Amerikaanse aanval

Op 14 en 15 september 1944 viel de **28e Amerikaanse infanteriedivisie** uit het westen de linie Roscheid - Üttfeld - Kesfeld - Heckhuscheid aan. Rondom de Westwall-bunkers braken hevige gevechten uit, waarbij de Amerikaanse troepen ook tanks en gepantserde bulldozers inzetten om de bunkeropeningen te beschieten of met aarde te bedekken. Op 20 september dreef een **tegenaanval van de 10e compagnie van Panzergrenadierregiment 4** de Amerikaanse troepen bij de weg van Heckhuscheid naar Niederüttfeld een kilometer terug.

Vanaf eind september 1944 werd het stil aan het front bij Großkampenberg. De Amerikanen patrouilleerden in het gebied, de belangrijkste slaglinie lag op de hellingen achter de Our en het merendeel van de troepen bevond zich in **rustkwartier in België**. De Duitse troepen voerden ook geen grotere operaties uit, ze werden getraind en versterkt. De Wehrmacht bereidde een groot offensief voor in het westen, codenaam 'Wacht am Rhein'.

De Slag om de Ardennen

Op de ochtend van 16 december 1944 rukten Duitse troepen op **van Kesfeld naar Großkampenberg**, in het kader van de Slag om de Ardennen, ook wel bekend als het 'Rundstedt-offensief'. Na hardnekkig verzet van de Amerikanen slaagden ze er de volgende dag in de wijk Berg te bezetten. Op weg naar België

▲ Amerikaanse soldaten in een greppel langs de weg, waarschijnlijk aan de noordkant van Großkampenberg richting Heckhuscheid.

▲ Amerikaanse MG-troep marcheert naar Großkampenberg

werd **de Our bij Dasburg overgestoken**, de Duitse manschappen rukten door Luxemburg op richting Bastogne. Bastogne kon niet veroverd worden en hinderde de verdere Duitse opmars, vanuit het zuiden rukte generaal Patton's 3e US-Army op naar Bastogne. Op 23 december 1944 werd het weer beter en kon de **Amerikaanse luchtmacht** Bastogne bevoorraden en hevige aanvallen uitvoeren op de troepen van de Wehrmacht en de Waffen-SS. Door de verliezen en de gebrekkige bevoorrading liep het 'Ardennenoffensief' vast en bezweek uiteindelijk. De Duitse troepen trokken zich terug. Eind december 1944 keerden de gevluchte dorpsbewoners weer terug. Ze troffen hun huizen vernield en uitgebrand aan.

De tweede Amerikaanse aanval

Op 1 februari 1945 waren de Amerikanen weer terug, het **358e infanterieregiment** nam Heckhuscheid in. Op 7 februari 1945 werd ook Großkampenberg weer ingenomen door **gevechtscommando R van de 11e US-tankdivisie**. Rond de bunkers van de Westwall, die hier bemand waren door strijdtroepen van de **276e volksgrenadierdivisie**, braken hevige gevechten uit. De Westwall werd ook in de Schnee-Eifel doorbroken, maar de beslissing viel verder in het noorden met de intacte verovering van de spoorbrug bij Remagen en de oversteek van de Rijn bij Wesel.

▲ Amerikaanse marconist onder het gemeentebord Großkampenberg.

▲ Amerikaanse marconist onder het gemeentebord in het noorden van Großkampenberg, nu van de andere kant gefotografeerd.

De gevolgen

Omdat de dorpen drie keer van bezetter wisselden, was de schade aan de historische bouwwerken enorm. Wat echter overleefde, waren de drakentandelinies van de Westwall. De gesneuvelde Amerikaanse soldaten werden buiten het Duitse Rijk begraven, men wilde niet dat ook maar één Amerikaan op Duitse bodem moest rusten. De gesneuvelde Duitse soldaten werden aanvankelijk begraven op 72 kleinere begraafplaatsen in de regio en tussen 1954 en 1959 van daaruit overgebracht naar het soldatenkerkhof Daleiden, waar tegenwoordig 3.224 soldaten rusten. Daarmee is het de grootste oorlogsbegraafplaats in Rijnland-Palts.

▲ De rotonde van het soldatenkerkhof Daleiden, waar de Duitse soldaten die in de regio zijn omgekomen, werden begraven.

Foto's Großkampenberg: Ralph Morse - LIFE Collection
Foto Daleiden: Gemeinde Arzfeld
Literatuur: Christoffel, Edgar: 'Krieg am Westwall 1944/45'; deel 1 pag. 108, 109, 205, deel 2 pag. 384.

WESTWALL
WANDERWEG
ISLEK

INFORMATIEBORD WEST 7